

MELLÉKLET

TÁJ-KÉP –

Tiszai Alföld Jövőkép

Társadalmi jövőképezítés eredményei – első változat

A mellékelt összefoglaló anyag a TÁJ-KÉP Program során 2008-2009-ben rendezett megbeszélések eredményeinek egy részét képezi. Az anyag elkészítésének folyamata a SCENS FP6 projekt „részvételi jövőkép-építés” módszertani javaslatára épül, és egyes elemei beépülnek a 'Pán-Európai Stratégia Vízjövőképek fejlesztése' munkába.

A munka során a fő célkitűzés a Tiszai Alföld hosszútávú jövőképek megfogalmazása a helyi szereplők, érintettek részvételével. A Tiszai Alföld lehetséges jövőképei (scenarios) az ENSZ GEO 4 folyamat eredményeként megfogalmazott 4 jövőképből épített Pán-Európai jövőképeket vették figyelembe. A műhelymunkákon részt vevők a hajtóerők meghatározása, súlyozása mellett az ideális jövőképet fogalmazták meg, valamint az egyes lehetséges jövőképek (gazdaság, politika, biztonság, fenntarthatóság) mellett megpróbálták a lehetséges alkalmazkodási utakat a Tiszai Alföldre megfogalmazni.

A most társadalmi vitára közreadott részeredmények – miközben a beszélgetések, szakmai műhelymunkák a Tiszai Alföldre összpontosítottak - általános érvényűek lehetnek nem csak a régióra, hanem az egész országra, sőt nagyobb összefüggéseket is érintenek. Ilyen szemüvegen át olvasva a következő oldalakat, ötleteket nyerhetünk nem csak a Tisza völgy, az Alföld, de akár EU szintű beavatkozási javaslatokhoz.

A globális, rendszer szintű megközelítés mellett térség-specifikus problémák is megvitatásra kerültek (pl. VTT, agrártámogatások, vízlépcsők), s a közeljövő egyik feladata, hogy modellezési, indikátor-fejlesztési munkákkal, a SCENES projekt támogatásával az eddigi munka részeredményeit további szakmai anyagokkal támasszuk alá, s a lehetséges forgatókönyvek időben ütemezett (2050-től visszaféjtve, értelmezhető, belátható időtávokra), szakpolitikai beavatkozásokhoz támpontokat, vitaindító anyagot adhassunk közre 2009. harmadik negyedében.

I. A Tisza-táj jövője 2050-ben

A jelenlegi anyagban csak a 2009. február 28-ig beérkezett legfontosabb javaslatok, kiigazítások szerint történt javítás. A végső dokumentumban az egyes folyamatok leírása után *a kialakulás okait és azt elemző tanulmányokat* is fel fogjuk sorolni.

A helyzet-feltárás egyesek szerint túl optimista, míg mások túl pesszimistának tartják. A végső anyag hangvételét a Parlamenti vitanap során elhangzottak szerint módosítjuk. A Tiszai Alföld nem egy homogén, egységes rendszer, jelentős különbségek találhatók mind a társadalmi, mind a gazdasági paramétereket, illetve a környezeti problémákat tekintve. Az anyag jelenlegi formájában nem részletezi a térségi különbségeket, de a megtartott rendezvények (lásd 4. rész) során igyekeztünk a regionális különbségekre is hangsúlyt fektetni.

A jelenlegi helyzet kialakításáért felelős hajtóerők megítélése

A társadalom által vallott **értékek változása** jelentősnek mondható a rendszerváltás óta. A globalizációt támogató, és abból következő legfontosabb érték **az anyagi jólét**, a többi jóléti érték között (egészség, biztonság, igazságosság, jó környezet minőség, tudás, műveltség, barátság, kölcsönösség, hit, szeretet, stb.) aránytalanul nagy súlyra tett szert. A globális fő áram behatolt a vidék legrejtettebb zugaiba is, és felkeltette a fogyasztók érdeklődését, igényeit. A legtöbbször el nem érhető, de folyamatosan előttünk lebegő fogyasztási javak elégedetlenséget, rossz életérzéseket szülnek. A **szerezésre, fogyasztásra, versenyre való ösztönzés** lassan átalakítja a vidék erkölcsét is, a vidéki közösségekre korábban oly jellemző közösségi kontroll a közösség finom szöveteinek lazulása miatt elveszíti erkölcsformáló szerepét.

A hit eróziója is tovább tart, a közösség elveszíti a hitben megfogalmazott közös erkölcsi értéket és mértéket. A **közösség egyénekre esik szét**, akik nem a helyből, annak kultúrájából veszik át az erkölcsi, viselkedési mintázatokat, hanem tetszés szerint választanak a világban felkínáltakból, majd ezek mentén szerveződnek újra. Az új viselkedési formák a legtöbbször a maradék közösséget bántó antiszociális formákban jelennek meg. A társadalom tehetősebb tagjainak viselkedését a presztízs javak megszerzése jellemzi, amely kártékonyan hat az emberek életérzésére, felkelti a vágyat a szerzésre, irigységet, sokszor erőszakot szül.

Az **értékek szerkezete** megszabja az egész társadalmi felépítmény minőségét is. Az ismeretek nem a teljességre, annak összefüggéseire irányulnak, hanem az anyagi gyarapodáshoz nélkülözhetetlen szakismeretekre. A vidéket korábban jellemző ezermester kultúra, az **önellátó szemlélet** a speciális szakismereteket igénylő társadalmi munkamegosztás, szakosodás miatt **eltűnőben van**. Ezt támogatja az iskolai oktatás is. A falura jellemző, apáról fiúra, anyáról leányra szálló hagyományos földműves, háztartási, életviteli ismeretek szerves átadása és megszerzése a család szerepének ártértékelődése miatt is gyengült.

Az ismeretek megszerzésére szánt legfőbb színhelyek az **oktatás intézményei**. Az oktatás azonban nem képes kellő szinten biztosítani a tanulást, a nevelést és a művelődést, ezek szétváltak egymástól. Az oktatás messze esik attól, hogy a világ megismeréséhez, megértéséhez szükséges holisztikus látásmódot és rendszerbe szedett ismerteket közvetítse, használható módon átadja. A tantárgyakra, **szakismeretekre szétesett ismeretek** csak az

eredmények méréséig érvényesek, de az életben már használhatatlanok. A korszerű ismeretek és hordozó eszközök(internet) nem erősítik, egészítik ki a tudást, hanem erodálják a helyi fiatalok elvágyódását, a globális értékeket erősítik.

A **bölcsesség** értéktelennek tekintett filozofálgatássá silányult az eredmény- és versenyorientált műszaki-technikai irányultságú társadalom számára. A modern értékítélet szerint a bölcselkedés, a kellő megfontolás, a körültekintő lassú döntés csak gátja a nagyszerű, mindenkinek ígértes fejlesztéseknek. Az azonnali sikerek, eredmények hajszolása rövid távú gondolkodást hívott életre, amelynek következtében lassan teljesen kicsúszott a kezünkől saját jövőnk kontrollálhatósága.

A múlt század közepét még jellemző **vidéki életmód hagyományos termelői és fogyasztói mintázatai** már a múlté, szétszórta, zárványszerűen léteznek ma már csak ilyenek, főleg néhány, a hagyományokat vágyó-őrző ember tudatos tevékenysége révén. A legtöbb hagyomány és hagyományos térség azonban turisztikai attrakcióként szolgálja a legfőbb érték (pénz) megszerezhetőségét, de azon kívül nem része a mindennapok életének. Általában jellemző, hogy a helyi ismeretek, a helyi kultúra, amely a helyi környezethez való alkalmazkodás szükségéből több száz év alatt született, a „mindenhol megfelelő”, uniformizált (de még a Tiszán belül sincsenek egyforma megoldások) globális szemlélet miatt eltűnőben van. Mivel az emberek java kívülről szerzi be az élethez szükséges erőforrásokat, ezért a környezetileg alkalmazkodott termelői-fogyasztói szokások fennmaradásának csekély az esélye.

A városokba irányuló megélhetési elvándorlás miatt a **vidék lakossága többszörösen kontraszelektálódik**, előrepszik. A Tiszai Alföld jelentős területe halmozza a hátránnyal élőket, iskolázatlanokat, a társadalom periferiájára szorultakat, miközben csökken a vidéki térségek vásárlóereje és piaci potenciálja. Mindennek következtében korlátozottá válik a helyi árutermelés, értékesítés, ellehetetlenül a helyi piacon, helyi termékből helyi jövedelem megteremtésének esélye. A vidék egyre inkább külső forrásokra, támaszokra szorul, amely tovább rontja önmeghatározó képességét, a szubszidaritás helyes gyakorlatának kialakulását. Mindezek miatt nemcsak a Tisza menti vidék közösségei, de az egész társadalom is feszültségekkel, foglalkoztatási- megélhetési, értékvesztési problémákkal néz szembe. A térség jövője az elvándorlás és a bevándorlás (akár külföldi) folyamatainak van és lesz kitéve, melyre nincs sem helyi, sem nemzeti stratégia.

A gazdasági, társadalmi tevékenységek jogi, vagy közgazdasági szabályozásának döntéscentruma, főleg az európai csatlakozás után, nagyon messzi esik a helyi emberektől, közösségektől. A szabályozás követhetetlen mennyiségű részszabállyá hullik szét, amelyek összhangját lehetetlen megteremteni. A **mindenkire szabott szabályozás** sokszor teljesen életidegen a helyi szükségletekkel összeférve, és lehetetlenné teszi a helyi természeti, kulturális adottságok ésszerű hasznosítását. A közgazdasági szabályozók mindig csak az éppen felmerülő problémákat követik, pedig a társadalmi, környezeti, sőt gazdasági anomáliák is, az eleve rosszul megállapított keretek miatt termelődnek bővítetten újra.

A környezeti problémák újratermelésének egyik legfőbb hajtóereje, hogy a közgazdaság nem alakított ki olyan eszközt, amely lehetővé tenné a **természeti erőforrások reális árazását**, amely visszatükrözné az emberek számára, hogy a környezetük a jól-létüket meghatározó alapvető érték. Az ökonómiai az ökológiai fölé helyezkedik.

A **szabályozás és kormányzás központi léte** szinte semmilyen mozgásteret nem ad a helyi döntéshozás számára, a közösséget érdemben befolyásolni képes döntések tekintetében. Nemcsak a források, de még a források beszedésének, újraelosztásának módja is központilag elrendelt. Ebben a formában az önkormányzatok funkció nélküli szervezetek, akikre azt lehet mondani, hogy fölöslegesen pazarolják az adófizetők pénzét. A szubszidiaritás erősen sérül, aminek következménye, hogy a helyi közösségek önmeghatározó képessége, ön-kormányzati képessége a képviseleti demokráciában folyamatosan romlik.

A költségvetés képtelen egyensúlyt tartani. Az újraelosztáshoz a társadalom egyre több forrást igényelne, mivel a társadalmi, gazdasági mechanizmusok egyre több problémát termelnek ki. Nő azok száma, akik közösségi gondoskodást igényelnek, sokasodnak a környezeti problémák, miközben csökken a teherviselő társadalmi réteg számossága.

Az állam kettős szorításban szenved, vagy a gazdaságot sanyargatja, az újraelosztás forrásainak elvonásával, vagy ez utóbbit szűkíti „reformok” keretében. Közben a **társadalomban végbemenő strukturális változások**, mint a népesség korosztályi összetételének kedvezőtlen változása, a jövedelemmel rendelkező társadalmi réteg soványodása, reménytelenné teszi a korábbi ellátó rendszerek megőrzését. Nem mellesleg a társadalmi ellátó rendszerek kitermelték, és felerősítették a társadalmi potyautas jelenségét, amely fokozza a társadalmi konfliktusok lehetőségét és súlyosságát. A működő mechanizmusok a jó szándék ellenére termeltek ki olyan érdekeltségeket, amelyek visszajára fordítanak helyes szándékokat. Így lett az egészségügyből beteg-ügy, hiszen a gazdaságban megjelenő csoportérdekek a betegügyhöz kötődnek, mivel abban találnak forrásokat.

A megszerezhető pénzügyi források, a természeti erőforrások egyenlőtlen allokációja, és más **társadalmat felosztó mechanizmusok** folyamatosan újra termelik a szegény néprétegeket, amelyek különösen a vidéki lakóhelyeken a helyi piac alacsony értékteremtő és megtartó képessége miatt további hátrányokat szenvednek. Ezekre a hátrányokra épül rá a vidéki népesség (tehetségesebb, anyagi lehetőséggel bíró illetve teljesen reményt vesztett) elvándorlása a nagyobb városokba, és ennek következtében a népesség kontraszelekciója (öreges, vagy önkormányzati, helyben foglalkoztatottak), amely véglegesíti a helyben élők reménytelen sorsát. A fejlődési, önmeghatározó képességeitől megfosztott vidék ezután tehetetlenül tárulkozik ki a világ felé (melyet az értelmetlen autópálya-építések segítenek), és kontroll nélkül fogadja be mindazokat, akik pénzük és befolyásuk révén gazdagodásuk, vagy egyszerűen csak szórakozásuk terepeként látják a vidéket (vadászat, kvad, reptér).

Növekvő társadalmi terhek, igazságtalanság, vagy csak annak érzete, a társadalmi szegregáció, a gazdagok-szegények között tátongó életviteli különbségek mellett nem várható, hogy javuljon a biztonság. Ráadásul új fogalomként szembe találtuk magunkat a környezeti biztonság számos kérdésével, melyeket az éghajlatváltozás tovább erősít (pl.: vízgazdálkodási szélsőségek, ivóvízellátás biztonsága, hó- és szélviharok miatt áramkimaradások).

A termelői-fogyasztói szerkezetet az **erőforrások pocsékolása** jellemzi. A termelői szféra klasszikus meghatározottsága a fogyasztói szükségletek által felbomlóban van, a termelők, szolgáltatók találják ki a fogyasztók vágyait, és keltik fel érdeklődésüket az újdonságok, illetve az olcsó tömegáruk iránt. A szerkezet kialakításában a befektetői elképzelések és érdekek dominálnak, és egyre kevésbé a reális fogyasztói szükségletek. Ennek megfelelően túlméretezett, a növekedés szolgálatában állított szerkezet alakult ki, amelynek természetes velejárója az erőforrások gyors degradációja és az ember vásárlóerővé értelmezése.

A rendszerváltás után a külpiacon kitárulkozó, telítetlen piacokat láttak Közép-Kelet-Európa országaiban, és **befektetéseik jelentős része ezért a piacszerzésre irányult**. Ebben a tekintetben különösen a hazai élelmiszer-feldolgozás és kisgépipar sérült. Az üzletláncokat elárasztó multinacionális áru kínálat, rendszerint silány minőségű, de olcsó termékeivel nehéz helyzetbe hozta a hatékonysági problémával küzdő hazai feldolgozóipart, másrészt a tulajdonosváltás után hamar kiderült, hogy az új tulajdonosok valójában piacot vásároltak (lásd cukor-, cemenipar). A globális léptékű kereskedelem a hatalmas szállítási távolságok és volumenek miatt jelentősen hozzájárul a közlekedésből-szállításból keletkező környezeti terhelésekhez, úthálózat-fejlesztési igények értelmetlen növekedéséhez, végeredményben az állam eladósodásához.

Az alapvető értékorientáció, a pénz megszerzése és megszerzhetősége jelentősen hozzájárul a **települési szerkezet megváltozásához**. Szerkezet a világon, és itthon is, az emberek a nagy piacok irányába vándorolnak, hiszen a legfőbb érték megszerzésére ott van jobb kilátás. A nagy piacok jobb lehetőséget kínálnak a munkára és a jövedelemszerzésre. A nagy piacok logikája miatt a belső népvándorlás a városok, vagy nagyobb centrumok irányába történik. A városokban a népesség növekedésével nő a fejlődési potenciál, míg vidéken folyamatosan romlik, ahogyan a piacok a vásárlóerő romlása miatt zsugorodnak (melyet erősít a földtulajdon szerkezet átalakulása is, kiszorítva a helyieket a termelőeszközök birtoklásából).

A városokban az ellátás jó fajlagossági mutatók mellett valósulhat meg, ugyanakkor a koncentrált lakosság ökológiai lábnyoma jelentősen meghaladja a rendelkezésre álló ökológiai potenciált. A másik oldalon a kis településeken folyamatosan romlanak a fajlagossági mutatók, ami miatt nőnek az ellátás egy főre jutó költségei, melyet a regionális hulladék- és szennyvíz-rendszerek tovább növelnek. Ráadásul a növekvő költségek egy szegényedő népességgel találják szembe magukat, akik a befektetői érdek által, környezetvédelmi célokba csomagolt projektek termékeinek fő szolgáltatói és részfinanszírozói válnak (egyedi ökörendszerek nem engedélyezettek).

A városokban a nagy népesség koncentráció, amellyel, hogy jó piaci és ellátási körülményeket enged meg, az életminőség számos mutatójában deficiteket szenved. Ezek között elsősorban a **környezeti stresszt és az elidegenedést** kell említeni. A stressztől való szabadulás reményében a népességvándorlás iránya a városi centrumokból az agglomerációk vidéki peremére fordult, amely viszont tovább fokozta a közlekedési-szállítási igényeket, növelte a környezeti tér felhasználását, a környezetvédelmi beruházások igényét (lásd Telki-Budajenő), és végül nem szabadította meg az embereket a stressztől sem.

A **közlekedési-szállítási infrastruktúra** alakulását a különböző közlekedési ágazatok rivalizációja alakítja. A közlekedés, szállítás nehézségei párhuzamosan alakulnak a város-vidék szerkezetváltással. A nagy népességkoncentráció a városokban a szállítási útvonalak telítettségéhez vezet, míg vidéken az ágazatok versengése, a szállítási igények csökkenése miatt elsősorban a vasúti közlekedés szenved csorbát. Összességében egy helyenként túlterhelt, máshol alulterhelt közlekedési infrastruktúra alakult ki, amely ellátási és hatékonysági gondokat egyaránt okoz. A tömegközlekedés és egyéni közlekedés vetélkedéséből az egyéni közlekedés került ki egyelőre győztesen, és ezt szolgálja ki az infrastruktúra fejlesztési politika is. A megnövekedett közlekedés rossz közlekedésbiztonságot eredményez, mely értelmetlen kerékpárút fejlesztéseket és kapcsolódó beruházásokat indukál (pl.: lámpás kereszteződések minden sarkon, körforgalom helyett).

A háztartások a városokban elvesztették azt a lehetőségüket, hogy saját környezetükből legalább részlegesen ellássák magukat energiával, vagy élelmiszerrel. Vidéken is egyre csökken a teljes vagy részleges önellátás, az öngondoskodás képességének volumene, de amíg itt legalább ennek az esélye fennmarad, addig a városi népesség elveszíti az önellátásra alkalmas feltételek és képességek zömét. A háztartások sokaságában hiányzik a **környezettudatos életvitelhez** szükséges feltételrendszer, vagy maga a környezeti tudatosság. A közintézményeket általában a korszerűtlen infrastruktúra jellemzi, környezettudatos üzemeltetők és tulajdonosok hiányában jelentős az energiapocsékolás.

Az egyes ágazatokat a fenti hajtóerők határozzák meg. A szolgáltató ipar is elsősorban a nagy piacok közelébe igyekszik települni, és a versenyre kihegyezett világban érthető módon hanyagolja a kis népességkoncentrációval, alacsony vásárlóerővel rendelkező vidéki területeket. A termelő ipar bedolgozó jellegűvé vált, multinacionális cégek megrendeléseire fűződik fel. Önálló profil hiányában sérülékeny és kiszolgáltatott. Kreatív, hazai termékek nem kapnak megfelelő támogatást, több külföldi cégéknél landol (pl.: Rubik kocka, elektromos autó).

A **hazai energiaipar szerkezetét** erősen megszabja, hogy dominál benne a földgáz-felhasználása, illetve az elektromos áramellátásban túlsúlyos szerep jut az atomenergiának. Az egész energiagazdaságunk súlyosan függő helyzetben van az orosz alapanyag ellátástól. Az alternatív, megújuló erőforrások és energiatakarékos ipar/szolgáltatás fejlesztés szerepe alacsony. Biomassza felhasználásban a fafelhasználás dominál, amely már a jelenlegi mértékben is tartamossági kérdéseket vet fel (erdővagyon felélése). A kialakításra kerülő bioetanol termelő kapacitások tervezett nagysága veszélyeztetheti a biztonságos élelmiszer- és takarmányellátást.

A mezőgazdaságban dominál a gabonatermesztés és nagy piaci árutermelés, amely **feltételezi a nagy táblaméreteket és az intenzív mezőgazdasági technológiákat**, amely energia, műtrágya és kemikália igényes. A monotonnak mondható termékszerkezet miatt, hol a túltermelés, hol az alulteljesítés problémájával küzd, és erősen kitett az időjárási és külpiaci feltételeknek. A kis és közepes gazdaságok legtöbbje tőkehiánnyal, likviditási és piacra jutási problémákkal néz szembe. A gyenge vagy elégtelen szövetkezési kedv (régi szocializmusból eredő félelmek), valamint a jogszabályi, gazdasági peremfeltételek miatt az egyéni gazdák lehetőségei csekélyek a gépek és berendezések hatékony üzemeltetésére, a feldolgozásra és piacra jutásra.

A hazai erdőállományt a természetes faj és erdőszerkezettől való rendkívüli eltérés jellemzi főleg az Alföldön, amely az éghajlati változásokhoz való alkalmazkodás esélyeit rontja. A magánerdő birtokosok és közbirtokosságok a támogatási lehetőségek és a rövid távú haszonszerzés érdekei miatt a gyorsan növvő, nem honos fafajok használatát részesítik előnyben, sok esetben a tevékenység földspekuláció-kivárás csupán. Az energetikai célú fafelhasználás jelentős nyomást gyakorol a tartamos gazdálkodást szem előtt tartó erdész társadalomra. Az **erdő- és vagyongazdálkodás elszakadt a helyi közösségektől**, melyek sok helyen szabad prédaként tekintenek a környező erdőkre.

A sok helyen a víz, a folyó, a természeti értékek nem mint lehetőség és érték, hanem mint probléma jelenik meg a helyi szereplők, döntéshozók számára. Ezeken a térségekben a helyi szereplők elsősorban a víz kártékony energiái elleni költséges védekezést jelölik ki fő feladatként. A folyóval, vizeinkkel való együttélés helyett így a folyó elleni védekezés, a minél gyorsabb lecsapolás illetve nyáron az energiaigényes, drága öntözés lesznek a

meghatározó feladatok. A táj, a tájban történő gazdálkodás ennek a szempontnak a kielégítése szerint történik, amely megszüntette az ökológiai tájgazdálkodás lehetőségeit.

Másutt a vízkészletek, mint helyi erőforrások jobb kiaknázását szeretnék, a helyi társadalomban ott a lappangó igény, de nincsenek meg a megfelelő keretek, eszközök.

Hová kellene eljutni 2050-re hajtóerők tekintetében ?

A fenntartható társadalmat a különböző **jóléti értékek egyensúlya jellemzi**. Az értékek egyensúlyát részint a családi és iskolai nevelés, szemléletformálás teremti meg, de ekkorra már olyan intézményrendszerek működnek, amelyek olyan termelői és fogyasztói szerkezetet valósítanak meg, amely a fenntartható/tartamos/több generációra elkötelezett ember értékrendjét erősíti meg. A közösségek figyelembe veszik a környezet által szabta lehetőségeiket, és megtartják a helyes mértéket, ha szükséges önkorlátozással. A közösségeket újra a kölcsönös nagylelkűség, bizalom, egymás tisztelete és az együttműködési szükségesség tartja össze. A közösség ügyel a helyi társadalmi és környezeti feltételek szerinti életvitelre, a helyben kialakult viszonyrendszer, szerves kultúra megőrzésére, kreativitás és alkalmazkodóképesség fejlesztésére.

A **szabályozó környezet jelentős szabadságot biztosít a helyi döntéseknek**, a központi szabályozás csak a gazdaság és társadalmi szerveződés peremfeltételeit határozza meg, mint pl. a pénz intézményrendszere, a természeti erőforrások értékelése, regionális, globális hatások figyelembe vétele. A helyi közösségek helyben, a saját felelősségükre intézik helyi ügyeiket; jelentős, de közös, a közösség számára átlátható, a közösség részvételére alapuló döntéseket hoznak; a közös források megszerzésének, felosztásának módjáról, továbbá a természetes környezetüket képező táj közös használatáról és megőrzéséről. A fejlődés szerves módon történik, nem a fejlesztéspolitikai és külső elvárások és források alapján. Valódi **szubszidaritás** alakul ki, annak megfelelően, hogy melyek a társadalom valóban közös és helyi ügyei. Az állam felhagy azzal a képzetével, hogy ő jobban tudja, hogy mire van szüksége a helyi embereknek, de megtartja – sőt, erősíti - koordinációs, harmonizációs funkcióját (diplomácia újraértelmezése).

Az **ismertek megszerzésében** dominál a szerves, tapasztalatok útján történő tanulás, az ismeretek megszerzésének, megtartásának, a nevelésnek és művelődésnek a korosztályokon átívelő új, közös intézményei alakulnak ki. A szakismeretek egy közös rendszerbe kerülnek, minden szakismeretet a rendszeren keresztül mérnek meg, annak társadalmi és környezeti hasznossága szerint. A szakismeretek mellett fontos az átfogó műveltség, a művészetek és a helyi kultúra ismerete. A kultúra művelése a mindennapokban történik. A létszámában csökkentett felsőoktatás fő célja a minőségi oktatás és kreatív, elkötelezett értelmiség nevelése.

A **nagycsaládi, közösségi gondoskodás** kap szerepet a nagy egészségügyi és szociális ellátó rendszerekkel szemben, amely a korosztályok horizontális kapcsolatrendszerének újraéledéséből fakad. Az **egészség érték**ké válik, ezért nem akkor tesz az ember érte valamit, amikor elveszni látszik, hanem amikor még megvan. A **megelőző szemlélet** minden más területen is átveszi a főszerepet, a közösség helyes döntések által megelőzi a társadalmi és környezeti konfliktusok kialakulását. Nem működött egy boldogtalan társadalom, amely kitermeli az elégedetlenségeket, depressziót, drogfogyasztókat. Nem hagyja magára az elesetteket, a hátrányt szenvedőket, még akkor áldoz rájuk, amikor az nem késő. A társadalombiztosítás rendszerében az érdekeltség átalakul, az orvos érdekeltsége az ügyfél megtartása az egészség állapotában. Az emberek az egészségük megőrzésért fizetnek. Az

egészségmegőrzésben a szakorvosi szemléletet felváltja a holisztikus szemlélet, az ember lelki, szellemi, érzelmi és fizikai teste együttesen kerül az érdeklődés középpontjába. Az „egészséges ház” alacsony energiaigényű és kibocsátású, több generációnak helyet adó, természetes, térségi alapanyagokból épült, karbantartása családi feladatként megoldható.

A pénzrendszer átalakítása révén lényegesen **egyenletesebb természeti erőforrás allokáció** jön létre, lényegesen csökkenek a jövedelmi különbségek az egyes társadalmi rétegek között, javul az esélyek egyenlősége, csökken a társadalmi szegregáció. **A természeti erőforrások önkorlátozó felhasználása** eleinte közgazdasági szabályozó eszközökön keresztül valósul meg, amely 2050-ig kikényszeríti a fenntartható erőforrás gazdálkodás ismereteit és gyakorlatát. A különböző emberi termelő és fogyasztó tevékenységek ciklusokban illeszkednek egymáshoz és a környezeti rendszerekhez. Eltűnik a hulladék fogalma. A tevékenységek a tájban integráltak, a közösség által, a szubszidiaritás elvét alkalmazva szervezett, egyeztetett módon valósulnak meg. Megvalósul a környezeti feltételekhez alkalmazkodó tájgazdálkodás, amelynek keretében a vízhez, mint a Tisza-tájban meghatározó ökológiai feltételhez az ember alkalmazkodik, és nem a feltételt alakítja állandóan igényeinek megfelelően. Az emberek használják, de nem kihasználják a természeti és társadalmi környezetükben rejlő lehetőségeket.

A hagyományos szektorok átalakulnak, **átfogó termelői-szolgáltatói-fogyasztói vertikumok alakulnak ki**. Megszűnnek a szektorális politikák, szabályozások, a „világ” nem a szétesés, hanem a rendszerré való szerveződés irányába mozog. A termelés és fogyasztás szerkezete átalakul az alacsony energiaintenzitás és magas energiahatékonyság irányába, miután a fosszilis tüzelőanyag inputok tudatos és ütemezett szűkítése irányt adott a tudományos kutatásoknak, fejlesztéseknek és innovációnak. A társadalom a sokkal alacsonyabb energiafelhasználásban találta meg a helyes választ a századelő kihívására.

Megszűnik a fölösleges közlekedés és szállítás, a helyi piacon a helyi termékek és szolgáltatások cserélnek gazdát. A kereskedelem hatósugara elsősorban a szomszédságokra, járárok együttműködésére korlátozódik, a helyben nem elérhető, de nélkülözhetetlen árucikkek, szolgáltatások kivételével.

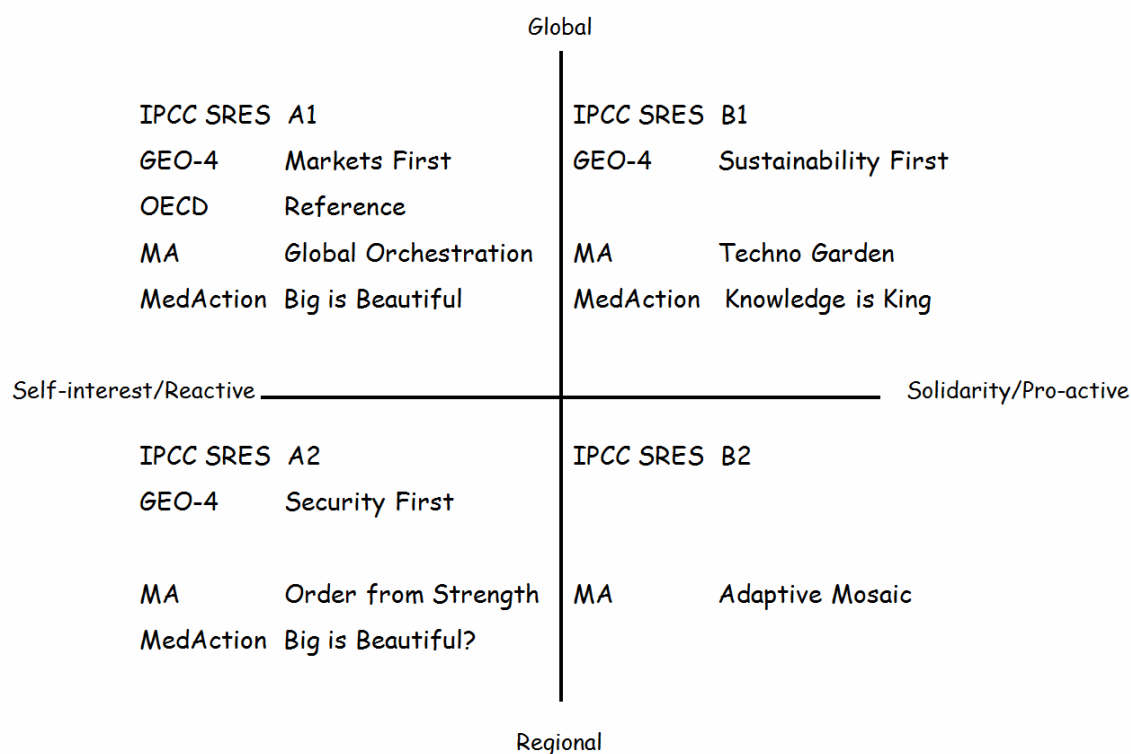
Az emberek a **vidéki közösségi életmódot** részesítik előnybe, mivel szabadabbnak, biztonságosabbnak érzik létüket. A környezet lehetőséget kínál a teljes életre, kibontakozásra, a környezettel való közvetlen kapcsolat élményének megszerzésére. Mégsem a vidéki elszigetelődés következik be, hanem a táji adottságokra épülő, azt hasznosító sokszínű közösségek segítik egymás boldogulását.

Az éghajlatváltozás és környezeti, globális problémák (pl.: vízhiány, egészséges ételkészítés, túlnépesedés) jelentős kihívást jelentenek, de **a tájgazdálkodás rugalmas válaszokat tud adni** a sokszor szélsőséges körülményekre. Az évtizedeken át tartó tájrekonstrukció megnöveli a természetes rendszerek kiterjedését és ellenálló képességét, a táj ökológiai rendszere és azt kezelő társadalom alkalmazkodó képesnek bizonyul.

II. Milyen globális környezeti és társadalmi feltételek mentén kell elérni a fenntartható jövőt?

Egy-egy táj, élőhely, vagy azt betöltő közösség sorsa a jelenben - és ne legyen kétségünk, a jövőben is – a környezeti folyamatok által meghatározott. Ezek a történések lehetnek olyanok, amelyek átmenetileg kedvezők, vagy olyanok, amelyek ellen védekezni kell. Egy bizonyos, a külső feltételek sem lesznek állandók, és főleg nem olyanok, amelyektől el lehetne szigetelődni. Ezért fontos megvizsgálni, hogy mi minden történhet a külső és a belső folyamatokban, szűkebb-tágabb környezetünkben, amelyek meghatározhatják sorsunkat. Nemzetközi munkák során az alábbi fő jövőképeket fogalmazták meg:

Summary of main scenarios (K.Kok, 2007)

A TÁJ-KÉP munka során több csoportban határoztuk meg a Tisza Alföld ideális jövőképét (jövőkép, mint minőségi, leíró jellegű elvárás), valamint a lehetséges jövőkép mintázatokat, melyeket a fő hajtóerők mentén mutatunk be.

Ideális Jövő (Policy csoport, 2009. január): „A kulturális/egyéni szintű hajtóerők változásának iránya pozitív irányba mutat. A társadalom értékválasztása alapvetően módosul: az emberek felismerik saját érdekeiket, átlátják tetteik következményeit. Előtérbe kerül a lokálpatriotizmus és a közösségi szellem, valamint az emberek önértékelésében megjelenik egy „egészséges öntudat”. A „nagypolitika” a valódi demokrácia irányába mozdul el. Általánossá válik a politikai felelősség, a politika a korrupciómentesség irányába mozdul el. A térségi stratégiákat teljes mértékben a szakpolitika határozza meg. Az ágazati

stratégiák összehangolásra kerülnek, javul azok tudományos megalapozottsága. A szakpolitika jó irányba tereli a szakismereteket, a kulturális ismeretekre viszont nincs hatása. A termelői-fogyasztói szokások alapjaiban változnak meg. A kis- és középgazdaságok függetlenednek a multinacionális cégektől. Kialakul és előretör a „teljes életpálya” szemlélet. Tudatosításra kerülnek az indokolt fogyasztói igények. A termelés a mennyiségiből a minőségibe megy át. Intézményi szinten a hatékonyság, kiszámíthatóság, a valós igényekhez való alkalmazkodás irányába mutatnak a változások. Strukturális szinten az erőforrások ésszerűbb felhasználása, a jelenleginél hatékonyabb működés és a hosszabb távra való gondolkodás valósul meg.”

A jövő lehetséges négy forgatókönyve – TÁJ-KÉP

„Globalizáció +”

- A világ a globális társadalom irányába alakul, továbbra is a verseny és a gazdasági növekedés a legfontosabb hajtóereje a fejlődésnek
- Az éghajlatváltozáshoz alkalmazkodik a globális társadalom, megelőzi a további változásokat, s mindezt a tudományos-technikai válaszokon, a piaci mechanizmusokon keresztül éri el
- A megoldások nem fékezik, sőt növelik a gazdasági növekedést
- A fosszilis energiahordozók felhasználását sikerül helyettesíteni a nap, szél, geotermikus és második generációs biomassza hasznosítási eljárásokkal
- A növekedést sikerül szétválasztani a környezeti terhelések növekedésétől és a szociális problémák halmozódásától
- Erős globális kormányzás alakul ki
- Pénzrendszer átalakul
- A techno-optimista felfogás győzelme

„Globalizáció –,”

- Az emberiség súlyosbodó problémákkal küzd, egyre szélsőséesebb éghajlati körülmények jelentkeznek
- Nem tud megküzdeni az időjárási szélsőségekkel és következményeivel (árvíz, aszály, bizonytalan terméskilátások), csökken a biológiai sokféleség, csökkenek a természetes ökoszisztémák szolgáltatásai; csökken illetve degradálódik a természetes ökoszisztéma
- A gazdasági növekedés lelassul, a tőkeallokációra alapozott növekedés kudarcot vall
- Az ellátó rendszerek(pl.: egészségügy, nyugdíj) összeomlanak
- Az emberiség nem tudja kielégítő mértékben helyettesíteni a fosszilis energiahordozókat, és azok korlátossá válása lehetetlenné teszi a fosszilis energiákra épülő struktúrák működtetését
- Átrendeződik a politikai erőterkép, új feszültségek keletkeznek; nő a terrorizmus és a bűnözés
- Minden technikai megoldás újabb környezeti és szociális nehézséget szül
- A létfeltételek romlanak, az életszínvonal jelentősen csökken
- Nem alakul ki globális kormányzás, s a nemzeti kormányok sem képesek kontrollálni a folyamatokat
- Globális szinten káosz jön létre, a problémák finanszírozhatatlanná válnak.

Lokalizáció

- A problémák elszabadulnak, sem globális, sem nemzeti szintű megoldást nem nyernek
- Helyben kell kitalálni a megoldást a legtöbb problémára és a túlélés mentén, rövidtávon születnek döntések
- A problémák súlyosak: éghajlatváltozás, élelemhiány, energiahány, ellátórendszerek összeomlása; vízhiány és megosztási viták régiók, országok között
- A helyi válaszok megtalálására egyenetlen, jelentős különbségek alakulnak ki a különböző közösségek között, ez konfliktusok, erőszak forrását hordozza
- Hosszú időt vesz igénybe a helyzet normalizálódása

Glokalizáció

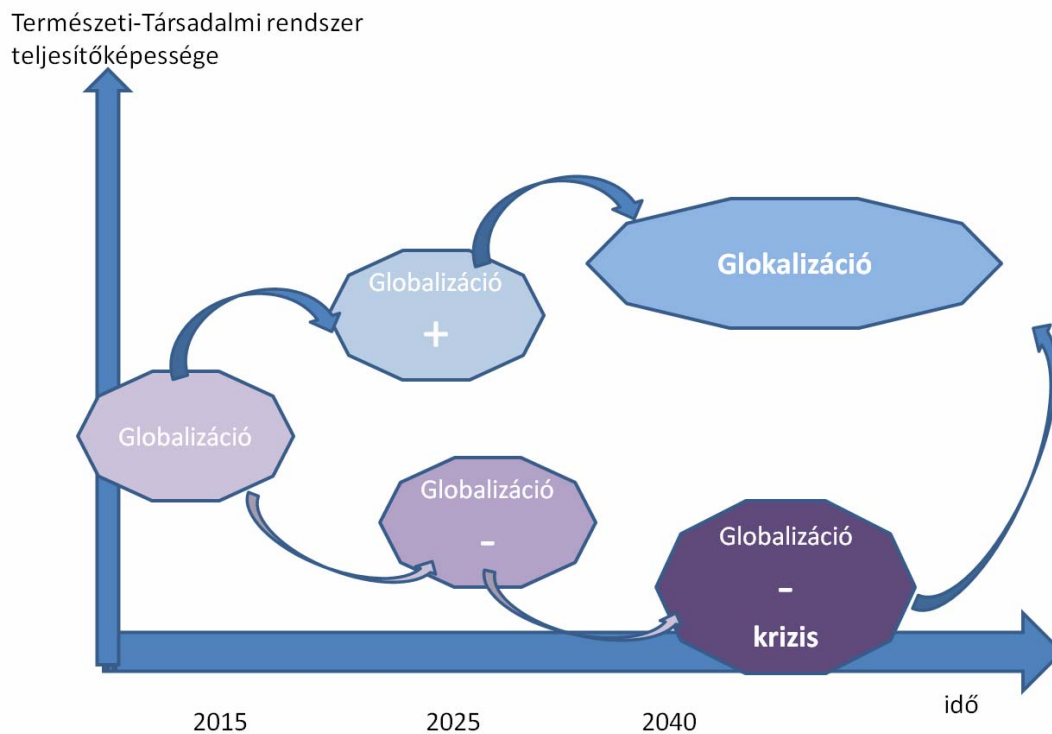
- A szubszidaritás működik (globális kormányzás az emberiség közös ügyeiben, helyi döntési szabadság lokális szinteken)
- A globális együttműködés kiegyensúlyozottá válik (export-import a szükséges mértékén működik)
- Sikerül felszámolni azokat az intézményrendszereket, amelyek a problémák alapjai voltak, pl. pénzreform, természeti erőforrások reális árazása; kooperáció a termelő-szférában
- Szociális polarizáció csökken
- A világot az együttműködés és szolidaritás, önkorlátozás és felelős, gondoskodó egyének/közösségek jellemzik
- Az együttműködés mentén sikerül megtalálni a válaszokat a környezeti, társadalmi problémákra és az ellátási (energia, víz, élelem, jól-lét) gondokra
- Értékalapon működik mind a globális, mind a lokális társadalom

III. A Tisza-táj jövőjének lehetséges forgatókönyvei és átmenetei

Két feltételezés, két lehetséges forgatókönyv

1. A „**globalizáció** +” forgatókönyv nem valósulhat meg a környezeti feltételek változása, a fosszilis energiahordozók szűkössége és a társadalomban kialakuló feszültségek miatt. A „**globalizáció** –,” forgatókönyv fog megvalósulni, ha ma nem vesszük komolyan számításba a környezeti feltételek változását, a fosszilis energiahordozók szűkösségét és a társadalomban kialakuló feszültségeket. A „**globalizáció** –,” forgatókönyv a következő években erősödik és kérdéses lesz, hogy romló környezeti (gazdasági és társadalmi) feltételek mellett képesek leszünk-e a változtatásokra. A „**globalizáció** –,” forgatókönyv egy stagnáló, kb 15-20 év lokalizációs forgatókönyvbe megy át, majd ha a környezeti feltételek, és a társadalmi tudat és akarat lehetővé teszik, akkor a **glokalizációba** torkolhat 2050-ig.

2. A „**globalizáció** +” forgatókönyv valósul meg a környezeti gazdasági, globális feltételek változása, a fosszilis energiahordozók szűkössége és a társadalomban kialakuló feszültségek és megoldások **felismerése** miatt. A társadalmi felismerés időben, több helyen egyszerre megtörténik, a **jelenlegi globalizáció (+) glokalizációba** torkollik.

Hova vezethet a jelenlegi folyamatok erősödése?

A **globális éghajlatváltozás** tény, és bizonyára meghatározó ökológiai feltétel lesz a következő évtizedekben, de akár hosszabb távon is (ha azonnal drasztikus csökkenést érünk el 2010-ig, 2050-ig akkor sem következik be jelentős javulás). Ugyanakkor nem lehetünk bizonyosak abban, hogy milyen konkrét irányt vesz a változás. A jelenlegi forgatókönyvek egyetlen meghatározó tényező, csak az ÜHG kibocsátások mentén készülnek, és nem kalkulálnak más külső és belső alakító tényezők változásaival. Ezért sem globálisan, s főleg lokálisan nem lehet biztonságosan előre jelezni az éghajlati feltételeket. Amire bizonyosan készülni kell, az a szélsőséges jelenségek gyakoriságának és hevének fokozódása.

A másik, talán jobban prognosztizálható hajtóerő a **fosszilis energiahordozók** korlátossá válása. Valójában a szén és szénhidrogén még bőségesen, kb. 200 éves időtávban áll rendelkezésre, de ezen belül a legkeresettebb olaj rendelkezik a legkisebb tartalékkal. Az a tény sem elhanyagolható, hogy a maradék szénhidrogén készletek kitermelhetősége már nem lehetséges az eddigi olcsó ráfordítások mellett, tehát hiába van még meg a fele a készleteknek, a jobbik, könnyen kitermelhető fele fogyott el. A problémát elsősorban az jelenti, hogy amennyiben az ÜHG hatás egyedüli meghatározó tényezője a jelenlegi éghajlati változásnak, úgy a szénkészletek hozzáférése kétséges. Az energiaigények állandó fokozódása, a feltörekvő piacok miatt, az előbbi tények nélkül is az energiahordozók folyamatos drágulását eredményezi.

A szénelapú társadalmi prosperitás alternatívái jelenleg korlátozottak. Ennek egyik oka az alternatív lehetőségek ismeretének hiánya, meghatározó oka, pedig az un. strukturális fogság.

A fosszilis tüzelőanyagokra alapozó társadalom olyan mega-struktúrákat épített ki, amelyek lecserélése idő és erőforrás igényes, s melyek továbbfejlesztése rövid távú megoldás – jelentős társadalmi és környezeti teherrel (pl.: gázvezeték építése napkollektor vagy építési szabályozók drasztikus szigorítása helyett). A strukturális váltás így átmenetileg még nagyobb erőforrás-felhasználást, illetve környezeti terhet generálna. 2050-ig napi 1 gigawatt teljesítményt kellene megújuló energiára alapozva létrehozni, hogy 2050-ig a fosszilis energiahordozók felét helyettesítsük. Még ebben az esetben is 550 ppm környékén stabilizálna a széndioxid koncentráció a légkörben.

Az éghajlatváltozás a társadalmi élet minden szegmensére kihat. Mivel az éghajlat alapvető ökológiai feltétel, így változása magával hozza a vízháztartás, a talaj termőképességének, a biológiai alapoknak a változását. Ez utóbbi tekintetében biztosra vehető a biológiai sokféleség csökkenése és ezzel a biológiai erőforrások szűkülése.

Ezek a változások nagy valószínűséggel kedvezőtlenül befolyásolják a mezőgazdasági teljesítményeket. Mindez egy olyan helyzetben alakul ki, amikor is fokozódó igények lépnek fel a mezőgazdaság termékei iránt. Ezek az igények a világ népességének állandó növekedéséből (több mint hetven millió ember évente), a feltörekvő piacok fizetőképességének fokozódásából, az ott élők igényeinek növekedéséből származnak. Mindemellett az igények nemcsak az élelmiszer alapanyagok, hanem a rost-, és energianövények tekintetében is gyorsan nőnek. A fenti igények a szállítás drágulása miatt a regionális ellátás felé fordítják a figyelmet.

A mezőgazdaság tehát többszörös szorításba kerül, egyrészt többet kellene termelni megfizethető áron, másrészt mindezt szigorúbb, kedvezőtlenebb környezeti feltételek között, harmadrészt növekvő szállítási és fizetési bizonytalanságok és egyre növekvő társadalmi feszültségek mellett.

A környezeti és globális pénzügyi, gazdasági **változások kikényszerítik az egész társadalmi felépítmény változását**, megváltoznak a kialakult viszonyrendszerek, megváltoznak a kulturális mintázatok. Változik az egész intézményrendszer, a termelői és fogyasztói mintázatok, a településszerkezet, a térszerkezet, az infrastrukturális kiépítettség.

Az áruk, tőke szabad mozgására épülő globalizáció hanyatlása elkerülhetetlenné válik az energiaárak fokozódása miatt, mivel a szállítás közvetlen és közvetett költségei megnövekednek. A közvetlen költségnövekedést az energiaárak növekedése, a közvetett a környezeti és társadalmi terhek növekedésének visszafogási kényszere jelenti. A tőkeallokáció is értelmét veszíti, amennyiben az olcsón termelt árut nem lehet a globális térben olcsón mozgatni, és eljuttatni a megfelelő piacokra.

A fosszilis energiahordozókban szegény „fejlett” világ tarthatatlan függőségi helyzetbe kerül az energiahordozókban gazdag államoktól, és kénytelen átértékelni az egész társadalmi felépítményt. A hagyományos energiahordozók rendelkezésére állását az is csökkenti, hogy az exportáló országok az eladásból származó jövedelmeiket mega-struktúrák kialakításába fektették felzárkózásuk érdekében, amelyek fenntartási költségei felemésztik a maradék forrásokat (a saját gazdagságukat a saját strukturális csapdájuk megépítésére költik).

Hogyan nyilvánulnak meg a fenti változások a Tisza-völgyében?

A Tisza völgyének ökológiai feltételeit, hasonlóan bármely más ökológiai rendszerhez, az éghajlat döntően meghatározza. Az ökológiai feltételek alakulásának két igazán kritikus pontja van a Tisza-tájban, az egyik a Tisza vízjárása, a másik talajállapot alakulása. A két tényező egymástól elválaszthatatlan.

Mivel a globális éghajlati prognózisok teljes mértékben bizonytalanok, így a Tisza esetében olyan **vízkezelést és vízgazdálkodást** kell kialakítani, amely egyszerre képes kezelni az egymást ellenkező irányba váltogató, vagy egymást erősítő szélsőséges időjárási feltételek következményeit (szárazság, csapadékbőség periodikus, éves vagy szezonális változásai).

A **vízkezelés, vízgazdálkodás és tájhasználati módok** egymástól szintén elválaszthatatlanok. A közeljövőben ugyan várható, hogy fokozottan megjelennek a társadalmi igények az ökológiai tájhasználat irányába, de bizonyos, hogy rövidtávon a „hagyományos” vízgazdálkodást, vízgazdálkodást nem fogják felváltani az ökológiai tájhasználattal párosulók. Ennek több oka van. Az egyik a kialakult struktúrák következtében fennálló tehetetlenség (pl. védvonalak kiépítettsége, kiépült települések és infrastruktúrák), a másik a szemlélet, a harmadik a források állandó hiánya, amely szükségmegoldásokat, csővégi kényszereket szül, a negyedik a piaci kereslet alakulása, amely meghatározza a tájhasználat szerkezetét és módját. Ezért fontos kijelölni ezt a zónát – Tisza ökorégió -, melyben a fő változásokat jogszabályi feltételekkel, beavatkozásokkal (tájékoztatás, támogatások ésszerű hasznosítása) támogatjuk.

A **mezőgazdasági alapanyagok globális keresleti növekedése** a közeljövőben felértékeli a térség mezőgazdaságát és ez a felértékelődés addig tart, amíg fizetőképes piacok vannak, illetve a dráguló energiaárak lehetővé teszik az intenzív nagyüzemi termelést, és a globális piacok közötti kereskedelmet. Ez **rövidtávon még inkább az intenzív mezőgazdaság irányába alakítja át a mezőgazdaság szerkezetét**, és bizonyára további birtokkoncentrációt vált ki. A legvalószínűbb hajtóerő, amely nemcsak a globális, hanem a hazai piac igényéből is levezethető, az energianövények lesznek. Az európai szabályozás (2020-ra 20% megújuló energia) is ebbe az irányba tolja a hazai szerkezetet, hiszen a biomassza látszik a leginkább kiaknázható forrásnak. Az intenzív mezőgazdasági termelés fenntartása az éghajlati szélsőségek ellenében, egyre jobban megköveteli majd az alkalmazott fajták kiválasztását, és ez a biotechnológia, főleg génmódosított fajták alkalmazásának irányába jelent majd érveket, melyek ellen a térség ökológiai értékeinek védelme és az ország alkalmazkodó képességének fenntartása szolgálhat megfelelő ellen érveként.

A közeljövő, a következő tíz év legvalószínűbb forgatókönyve ezért – ha jelentős társadalmi nyomás nem hat ellen -, hogy az intenzív mezőgazdaság igényei alakítják majd a tiszai tájat, és ennek megfelelően alakul a vízkezelés, vízgazdálkodás is (gátak, belvízcsatornák, öntözőrendszerek, száraz vésztározók).

Az intenzívebbé váló mezőgazdasági szerkezet **jelentős társadalmi átalakulásokkal** is jár majd. A mezőgazdaságból élő kevesekre, és a mezőgazdaságból tengődő sokakra polarizálja a társadalmat. A keresletnövekedésből és árdrágulásból elsősorban a befektetők profitálnak, és csak egy kevés számú bér munkás az, akit ez a szerkezet még jövedelemhez juttat. A verseny miatt kiszoruló közepes és kis méretű gazdaságok elsorvadnak. Az önellátás ugyanakkor létszükséggá válik a magas piaci árak miatt, ám ez a réteg nem képes piacra termelni és piacra jutni. Ennek oka a fokozódó társadalmi elidegenülés is, amely tovább élteti az együttműködési képtelenséget.

A jelenlegi szerkezet eltolódása a még intenzívebb szerkezet felé véges, és tíz éven belül várható az összeomlása. Ennek oka, hogy a jelenlegi mega-struktúrák fenntartása, a mezőgazdaság intenzitásának fokozódása az átalakuló ökológiai feltételek ellenében egyre több energiát igényel, amely azonban nem áll olyan áron rendelkezésre, amely megfizethető. Mivel a hazai gazdaság az európai átlagnál is jobban függ a külső fosszilis energiahordozóktól (földgáz 82%, olaj 86%, szén 40% import, a hazai gáz készletek 9, az olaj készletek 3 évre lennének elegendők), ezért érzékenyebben érinti majd az energiaárak emelkedése. Az alternatív energiaforrásokkal való helyettesítés, pl. a kézenfekvő biomassa, egyrészt szűkössége miatt, másrészt fosszilis energiaigénye miatt fog csődöt mondani. Alternatív megoldások nem állnak rendelkezésre a szűklátóköri, profitorientált beruházói érdekek és a társadalom felkészületlensége miatt.

Mivel a termelési és fogyasztási struktúrák energaintenzitásának csökkentése nem valósult meg időben, ezért a magas energiaárak mentén már csak kényszertakarékosságra van mód, amely az egész társadalom esetében veszélyezteti a jól-léti feltételeket. A vidék ugyan profitálhatna a kialakult helyzetből, de mivel a tulajdon kevés szereplő kezében összpontosul, és a társadalmi elosztás szerkezete is torz, ezért a vidéki többség is vesztese lesz a folyamatnak.

Amennyiben ez alatt **tovább szigorodnak a környezeti feltételek** (több szélsőség, kedvezőtlenebb mezőgazdasági feltételek, gyakoribb árvíz vagy aszály kockázatok), úgy egy elszegényedő társadalomnak még többet kellene költeni ezeknek a károknak a megelőzésére, vagy kompenzálására. Források hiányában azonban csak kényszerintézkedésekre, majd azokra sem lesznek már források. Ilyen körülmények között a biztonság fenntartása ellehetetlenül, egyre kevésbé lehet számítani majd külső fejlesztési, vagy állandó anyagi forrásokra, sem európai, sem kormányzati szintekről.

Ezen a ponton könnyen megeshet, hogy a környezeti feltételek romlása, a külső erőforrások (pénz és energia) elapadása egy hanyatló, majd stagnáló életminőséget hoz létre az egész térségben. Ezzel párhuzamban azt is észre kell venni, hogy nemcsak a környezeti feltételek romlása okozta a válságot, hanem maga a környezeti krízis is a társadalom általános értékválságából származott, azaz a **jóléti hanyatlást a természeti és társadalmi tőke együttes lerontása hozta létre.**

Sajátos ugyanakkor, hogy pontosan ezek a körülmények kényszeríthetik ki, hogy mindaz, ami a társadalomból kihalt, a kölcsönös nagylelkűség és együttműködés, újra kialakuljon. A nagy kérdés ekkor már csak az, hogy amennyiben a társadalmi együttműködés feltételei újraépülnek, a környezeti feltételek lehetővé teszik-e, hogy az átalakuló társadalmi és környezeti viszonyrendszer, az új kultúra újra prosperitáshoz vezessen?

IV. A jelen kérdése...

A jelen kérdése, hogy tehetetlenül nézzük-e, hogy bekövetkezik az a jövő, amely a jelenlegi tendenciákból következik, és megvárjuk azt a helyzetet, amiben jelentős a kockázata annak, hogy környezeti okoknál fogva nincs lehetőségünk a változtatásokra, vagy **a ma még rendelkezésre álló lehetőségeinkkel élve megelőzzük a fenti forgatókönyv bekövetkeztét?**

A választás tehát itt a következő a jövő lehetséges forgatókönyvei szempontjából:

1. Cselekvés ma, csökkenteni a külső társadalmi környezetből ránk nehezedő nyomást,

esetleg megelőzni (ha lehet) – globalizációból a glocalizációba

2. Megvárni a fenti kényszert, tudomásul venni, hogy a nemzeti politika és azt irányító (hazai) tőke érdeke, a regionális és lokális társadalom képtelen a jövő befolyásolására, hogy hiányoznak azok a szereplők, akik képesek lennének az időbeli cselekvésre – „globalizáció – „ból lokalizációba, majd később esetleg glocalizációba megyünk át.

V. A hajtóerők elvárt állapota és javasolt beavatkozások

Az elmúlt másfél évben zajlott jövőkép-építési folyamat keretében a hajtóerő piramis mentén dolgoztunk (lásd melléklet). A következőkben megfogalmazott javaslatokat az így elkészült anyagokból állítottuk össze, s azokra az elemekre helyeztük a hangsúlyt, melyek minden jövőképben szerepeltek, hiszen ezáltal az alkalmazkodó-képesség (adaptation capacity) és a rugalmasság (resilience) mértéke javítható – különböző külső körülményekre is képes lesz hazánk és a Tisza régió megfelelően felkészülni.

A javaslatok szerkezete: hajtóerő (és rövid leírása); elvárt változása a jövőben; elérés rövid - és hosszú távú feladatai (utóbbi dőlt betűvel, ha távoli jövőre vonatkozik).

KULTURÁLIS/EGYÉNI SZINT

Hajtóerő	Elvárt állapot	Beavatkozási javaslatok Rövid és hosszútávon
Társadalom értékválasztása	Patriotizmus és érték elvű társadalom (értékek: egészség, család, közösség, boldogság, erkölcs, hagyományok és a természet tisztelete). Egymás és társadalom iránti felelősség mentén, tisztánlátó és egészséges öntudatra ébredő lakosság. Kényszer összekovácsolja a helyi közösségeket.	Ökológiai lábnyom folyamatos és radikális csökkentése , beavatkozások egyik fő mérőeszköze. Táj létfenntartó funkcióinak fenntartásának beépítése a napi döntéshozatalba. Média és reklám népszerűtlen szerepének gyengítése és szigorú szabályozással eltolása az értékközvetítés felé. Önkorlátozást támogató szabályozás és támogatás. Környezetközpontú gondolkodás divat, majd erkölcsi alapérték. <i>Bizalom helyreállítása érdekében egyszerűbb szabályozás és decentralizált helyi képviselők, forrásfelhasználás és ellenőrzés.</i>
Filozófia	'Valós filozófia', amely meghatározza a politika irányát és tükrözi az össz-társadalmi értékrend dilemmáit és a lehetséges alternatív kitörési utakat. Értékképző és értékközvetítő rendszer. Múltat, jelent és jövő összekapcsoló tudomány. Meghatározó, befolyásoló elem és nyílt. Közérthető és szakzsargonmentes.	
Politika	A politika és a szakmailag megalapozott szakpolitika szétválak, a kidolgozott alternatívák között a helyi	Decentralizált képviseleti rendszer és döntéshozatal, járási szintek (város-vidék erős együttműködés leképezése) kialakítása és gyors bevezetése. Erről a szintről képviselők a

Hajtóerő	Elvárt állapot	Beavatkozási javaslatok Rövid és hosszútávon
	érdekek képviselője mentén választ a politikus. Spiritualitás, összefogás és nem anyagi érdekek előtérbe kerülése (boldog és nem csak anyagiakban gazdagodó, sérült társadalom építése). Politikai teljes körű felelősség és a globális tökélerdekek befolyásának csökkentése.	parlamentbe – valódi táj/térség képviselőt, nem pártlistás választás. <i>Helyi elvonások megszüntetése és a térségi felhasználás ésszerűsítése.</i> <i>Korrupció radikális csökkentése (alapfeladatok alapfinanszírozása és nem pályázatokon és közbeszerzéseken keresztül).</i> <i>Szubszidiaritás és visszacsatolás, erősödő külpolitikai érdekképviselő kialakítása. Lakosság fokozott politikai szerepvállalása.</i>
Stratégiák, tervek, programok	A tervezés során az adott táj erőforrásai által meghatározott szereplők valódi döntési helyzete a partnerség és átláthatóság mentén. Fő cél a táji erőforrások (benne a humán töké) megőrzése és bővítése. Átfogó stratégiák, melynek központjában a Tisza mente öko-régió létrehozása áll (Alföld fő ütőere és puffere).	Ágazati stratégiák összehangolása és tudományos megalapozottság szisztematikus erősítése (nem a politikai igényt szolgáló tudomány, hanem a filozófia, a tudomány által felvázolt lehetőségek társadalmi konszenzus mentén való kiválasztását kell erősíteni, melyhez a tudományos élet és a felsőoktatás szellemiségét is át kell alakítani). Tervek hierarchiájának meghatározása és betartása (Pl. NÉS alatt energia, ipar stratégia) <i>Közpénzek felhasználásának teljes körű civil ellenőrzése. Mátrixos – horizontális stratégia alkotás és végrehajtás, szakmai munka nem 4 éves ciklusonként vált irányt, kiszámítható és végrehajtás centrikus.</i>
Ismeretek/ Szemlélet bölcseesség	Holisztikus szemlélet, hagyományok és helyi értékek az oktatásban és a nevelésben. „Ne feledd a régiek tudását, de tarts lépést a jövővel!”. Túlélés eszközei és a kreatív, környezettudatos megoldások, mint fő tudás-érték. Kaláka, együttműködő stratégiák előtérbe helyezése. A folyóval, vízrendszerrel, tájjal együttműködő és azt nem leigázó társadalom. „Élet” végtelenítése, generációk egymásra épülése.	A tanítás és tudásátadás megbecsülése (gyakorlati munka & elméleti tudás terén is), tapasztalatszerzés folyamatának erősítése (külföldi szakmai gyakorlat+hazajövetel támogatása). Tárgyi tudásra és tanulási módszerekre alapozó összefüggés-tanulás (mi mire hat, értékek tükröződése). Helyi értékleltár készítése (kidolgozott rendszer szerint) és helyi társadalom egyes szereplői értékeinek felismerése és hasznosítása. Erőforrásokat gazdagító és az alkalmazkodóképességet javító beavatkozások – modern fokgazdálkodás, erdőéltetés, szórványgyümölcsösök – erősítése, támogatása
Viselkedés - Termelői fogyasztói szokások	Többgenerációs családmodell előnyeire építő közösségek. Önellátás és város-falu szimbiózis, mint fő érték (veszély esetén is, mint pl. globális piac összeomlása, nagy áram- vagy olajhiány). Tudatos, önkorlátos vásárló, magas beltartalmú, egészséges, helyben termelt és igény jellegű élelmiszereket fogyaszt, környezettudatos tartós termékeket választ és a	’Fair Trade’ és teljes minőségi ellenőrzött termékpálya (protekcionista gazdaság-politikával harmonizálva) feltételének kialakítása, támogatása, szabályozói keretek bevezetése. Nagy bevásárló központokban régió specifikus, öko-árusarkok, polcok elterjesztése és arányuk gyors növelése (vásárlói igény és tudat fejlesztése mentén). Helyi/regionális termelési rendszerek fejlesztése – a termelőtől az asztalig. Védjegyzés (természeti, termesztési hatások: pl. GMO mentes, erőforrástakarékos) és társadalmi hatások (pl. Élő Tisza - mennyi munkahelyet tart meg a vásárlással) tudatosítása. Önmérséklet, tudatos fogyasztás

Hajtóerő	Elvárt állapot	Beavatkozási javaslatok Rövid és hosszútávon
	szolgáltatások során helyi vállalkozókat részesít előnybe. LETs (helyi pénzüszámlálás) rendszerek elterjedése, kölcsönös bizalom erősödése.	terjesztése. A víz/erőforrás takarékos technológiák terjesztése, támogatása. Termelés során zárt körfolyamatokra törekvés előírása és ellenőrzése. A táj – talaj – ökoszisztéma védelem mentén megfogalmazott termelői, önkorlátozó rendszerek. Technológiai innováció a fentiek támogatására. <i>Regionális felhasználásra és nemzetközi forgalmazásra különböző jogi előírások (egyiknél erősebb civil ellenőrzés, míg másikonál szakigazgatási ellenőrzés magasabb).</i> <i>Média maximális részvétele a tudatformálásban (akár jogszabályi előírással)</i>

INTÉZMÉNYI SZINT

Hajtóerő	Elvárt állapot	Beavatkozási javaslatok Rövid és hosszútávon
Jogi szabályozás	Informális (pl. normák, hagyományok) és formális (pl. szabályok, intézmények) rendszerek egymásba ágyazott rendszere. Átlátható, egyszerű és protekcionista rendszer, amely a regionális – globális folyamatok szabályozását különválasztja (szigorúbb feltételek a globális folyamatok során, mivel a bizalom és a társadalmi ellenőrzés kevésbé működik). Jogrendszer és betartás hatékonysága és kiszámíthatóság nő. „A jog	Helyi rendszerek működtetéséhez egyszerűbb, helyi szabályozás és ellenőrzés bevezetése. A jogszabályok készítése során a szubszidiaritás, mint elv alkalmazása. Diszfunkcionális jogszabályok felszámolása, átlátható egyszerűbb rendszer kialakítása, mely csökkenti a korrupciót (pl. egy személynek nem lehet 3 cégnél több képviselőtében ill. tulajdonában; köztartozás, körbetartozás és jelentős gazdasági szabálytalanság esetében 5 éves kizárás). Közbeszerzési törvény lényeges reformja – protekcionizmus erősítése, ill. alapszolgáltatások beszerzésének átláthatóbbá és egyszerűbbé tétele (ma 1,5 drágább közbeszerzéssel számítógépet venni, mint a boltban) <i>Horizontálisan harmonizált szakmai elveket képviselő, közérthető és leegyszerűsített jog.</i>

Hajtóerő	Elvárt állapot	Beavatkozási javaslatok Rövid és hosszútávon
	<i>közelít az igazsághoz.”</i>	
Közgazdaság	Természeti erőforrások valós (reális) értékére alapozott, a pénzgazdálkodás gyökeres átalakításán alapuló (pénz mint csereeszköz és nem spekulációs áru), közép távon kiszámítható rendszer (állandó változások érték-vesztést okoznak)	'Frugality'¹ alkalmazása a gazdaságtervezésben. Családi adózás bevezetése, mely támogatja a többgenerációs családmodellt, a gyermek-vállalást és elismeri az öngondoskodást (gyermek nem családi pótlék maximalizálásért). Kis-és középvállalatok és helyi szövetkezesek támogatása (kisebb haszon, de kiszámítható és helyi adottságokhoz illeszkedő, innovatív foglalkoztatás). A döntések során a gazdasági, a társadalmi és a környezeti költségeket és hasznokat is figyelembe veszik - ökoszisztéma szolgáltatások beépülése a projektértékelésbe). 'Helyi pénz' bevezetését támogató közgazdasági szabályozó környezet (LETs, szívességbank). Szociális segélyezés/előnyugdíj és rokkantnyugdíj teljes átalakítása – leváltása helyi/térségi közmunkával, összekapcsolni teljes vagyonosodás vizsgálattal, kiszűrve a nem jogos igényeket, segítve az értelmes munkához való visszatérést (térségi gazdaképzők; szociális munkás-fejlesztők). <i>Pénz csereközvetítő szerepének helyreállítása.</i>
Közigazgatás	Agazatok összehangolt (mátrix rendszerű) működése, megfelelő prioritások és hierarchiába rendezett stratégiák mentén. Az állami, felülvizsgált alapfeladat-rendszer átlátható (nem pályázati) és költséghatékony finanszírozása, végrehajtása. Decentralizált, hatékony intézményi működés, megfelelő finanszírozással és szakmailag felkészült munkatársakkal (nem a nyelvtudás, alacsony fizetési kategória és a jogi, közgazdász végzettség a lényeg, hanem az előzetes gyakorlati tapasztalat és 'szakmai' tudás!)	Szakértelem javítása és végrehajtási hatékonyságban való érintettség kialakítása, annak erősítése a köztisztviselői gárda körében ösztönző rendszerekkel. Hatékony, horizontális együttműködés és politikai befolyás kizárása a szakmai előkészítésben minden szinten. Szakmai tapasztalat, gyakorlat előírása a köztisztviselői posztokra, folyamatos élő kapcsolat a gyakorlattal (terepi konzultációk, bejárások, mintaprojektek előírása). Folyamatos visszacsatolás a helyi, regionális igényekre, az elvégzett munkák értékelése mentén. <i>Nemzetközi jó tapasztalatok összegzése és a rendszer hatékonyságának javítása 8-10 évente (folyamatos átalakítás a közigazgatás halála).</i> <i>Centralizált, de a nemzet érdekében tevékenykedő, kialakított alegységek (járások, régiók- pl. Tisza ökorégió) speciális szempontjait figyelembe vevő, széles tudás és tapasztalati bázisra építő, öngondoskodásra nevelő irányítás.</i>
Költségvetés	A felhasználható költségvetési keret növekszik, de nem központosított formában. Hatékonyabban használjuk fel, a hosszú távú szemléletet érvényesítve. Az elosztási szempontok között az első helyen a környezet (erőforrásaink) védelme, illetve a társadalmi jól-lét emelése, az egyenlőtlenségek csökkentése	

¹ nem a növekedés önmagában a cél, hanem a környezettudatos, és emberközpontú lét

Hajtóerő	Elvárt állapot	Beavatkozási javaslatok Rövid és hosszútávon
	cél.	
Oktatás	Holisztikus gondolkodás és a környezettudatosság a fő cél. A képzés során az anyagilag is megbecsült, szakmailag felkészült pedagógusok segítik a pályaválasztást és gátolják a kontraszelektációt ('járási' szinten középsztig alapellátás a magas szintű képzés) Szakmunka és gazdálkodás, művészetek (népművészet, zene, irodalom, színház) és testedzés becsületének visszaállítása (termőföldtől az asztalig és a közösségig)	Pedagógusok anyagi megbecsülése, képzése és szigorú ellenőrzése. 'Járási' intézményi feltételek egyedi meghatározása (térsgégi speciális képzési igények- pl. ártéri gazdálkodás; gyümölcsészet; alternatív építészet, korszerű termékfeldolgozás) és finanszírozása, fejlesztése. Diploma értékének helyreállítása – felsőoktatás színvonalának emelése a 'nem-minőségi' képzőhelyek bezárásával, átalakításával, diplomaszerezés szigorításával, fejkvóta eltörlésével (nem mennyiségi, hanem minőségi, kreatív képzés). Felsőoktatás és gyakorlat összekapcsolása – interdiszciplináris hallgató-munkacsoportok a vidék-város hatékony együttműködés támogatására.
Egészségügy	A megelőzés hangsúlyosabb a gyógyításnál, a rendszer hatékonyabban működik a mostaninál. A kisebb leterheltség miatt az ellátási egyenlőtlenségek csökkennek, amelyek korábban fennálltak. A születéskor várható élettartam közelít a nyugat-európai országokéhoz. Természetes gyógymódok, gyógynövény alapú komplex kezelések elterjedése, beépülése a nemzeti rendszerekbe.	A megelőzés hatékonyságának és a teljes ember (test és lélek) óvásának javítása, a gyógyító intézmények feladatainak átszervezése e cél érdekében. Átmeneti időszak (5-8 év) kettős finanszírozásának kiépítése. A 'test-kultúra' és 'test-tudat' beépülése az egészségügy minden szintjére – a társadalmi felzárkóztatás és szociális ellátás részeként, az alkalmazkodó- és munkavégző képesség javítása érdekében.
Szociális biztonság	A szociális háló kiépítése mellett olyan változások generálása, amelyek minél kevesebb embert ösztönöznek a szociális háló „igénybevételére”. Az egészséges életmód miatt kevesebben szorulnak a szociális hálóra. A nyugdíjrendszer ezáltal hosszú távon is fenntartható, az átmenetet pedig sikerült megoldani.	Az aktivitás növelése és a népességszám fenntartása elsődleges célok. Többgenerációs együttélési rendszerek támogatása (családi adózás, egyéb támogatási formák, társadalmi elismerés). Foglalkoztatás, értelmes tevékenység által nevelés és közbiztonság-emelés, nem rendőr-állam és biztonsági/vagyonvédelmi erők fejlesztése.
Biztonság	Az emberek általánosságban békepártiak és tisztességesen viselkednek, csökken a félelem, a bűnözés és a korrupció. A terrorizmus elleni védekezés jelentősége lecsökken. A környezeti katasztrófák és veszélyek kezelése a szubszidiaritás elve és a megelőzés elve mentén átfogalmazódik.	Értelmetlenül magas kockázati helyeken létrejött fejlesztések átalakítása, átcsoportosítása – szociális lakásprogram, úthálózat-fejlesztés keretében a mérnökök által meghatározott helyeken, 'békeidőben', ésszerűség mentén. A mediációra képzett szakemberek a folyamatban a vezetők. Vízkezelés-biztonság és erőforrás-védelem, mint megelőző tevékenység az elsődleges (kisléptékű vízviszatarító rendszerek, vízjárta területek lehatárolása és telekkönyvi bejegyzése; szennyezett területeken alternatív alapivóvíz-ellátás/palackos víz hiper drága tisztítóművek

Hajtóerő	Elvárt állapot	Beavatkozási javaslatok Rövid és hosszútávon
		helyett – mi van, ha nincs áram?) Élelmiszerbiztonság – jövőben várható kihívások tájspecifikus, hazai génbankra épülő széles tűrőképességű fajtákkal biztosítása – diverz tájhasználat.
Információ hozzáférés /mutatók	Közpénzen gyűjtött és a közpénzek elköltéshez kapcsolódó adatok egyszerű és közérthető hozzáférése. (USA minta – pl. EPA) Érték-tárak a települések, térségek adottságairól és lehetőségekről (környezeti, humán erőforrások, ötletek, potenciál), szolgáltatásokról a helyi és regionális, nemzeti együttműködés elősegítésére. Gazdasági fejlődés mérése: Ökológiai lábnyom változása; térségi (járási) boldogságindex és egymásra-utaltsági és együttműködési, függőségi mutató (energia, alap ellátás)	Adatok megosztási rendszerének kialakítása és mihamarabbi bevezetése (nem szétforgácsolt formában, értelmezhető címek alatt). Vertikális és horizontális ingyenes szaktanácsadó rendszereken keresztül a tájékoztatás és megfelelő információ hozzáférés kialakítása, javítása (pl. a vidékfejlesztési irodák nem helyi pártirodás, hanem politika mentes, szakmai műhelyek) Személyes kapcsolatok, hálózatok erősítése. Közzolgálati TV/ rádió információ-továbbító feladatának erősítése (jogszabályi előírásokkal) – pl. jó példák, hasznos tanácsok, lehetséges alternatívák bemutatása.

STRUKTURÁLIS SZINT

Hajtóerő	Elvárt állapot	Beavatkozási javaslatok Rövid és hosszútávon
Termelői-szolgáltatói-fogyasztói szerkezet	Helyi termelési és értékesítési szövetkezetek együttműködésében fő cél az alapigények kielégítése, előtérbe helyezve a táji speciális adottságokat. Helyi közösség igényei és természeti lehetőségei meghatározóak.	Szubszidiaritás, horizontális, laza rendszerbe szerveződött mellérendelt szövetkezeti és termelési-fogyasztási rendszerek kialakítása, igazítva a helyi viszonyokhoz. Tudatformálás fő hangsúlyai: hazai termék-fogyasztás, megtartott munkahely, ellátás-biztonság és egészségre, környezetre gyakorolt hatás. Hazai termelés/szolgáltatás EU-n belüli terjesztése (dereguláció+marketing). Kis –és közép gazdaságok megerősítése és médiatámogatása (kreativitás 'coaching' – ötletek és szakmai segítség megfelelő szakmai műhelyekből). Volumen-növelő beavatkozások helyett minőségi termelés támogatása (genetikailag módosított haszonnövények/GMO/ kitiltása) – klímaváltozás szélsőségeinek kezelése tájhonos, hazai nemesített és őshonos fajtákkal. Nemzetközi ipari rendszerektől (globális vegyszer és nagy vetőmag gyártók, GMOs vetőmag – vegyszer –technológia csapda) elhatárolódás, szükséges elhatárolódás. Tartós! fogyasztási cikkek és szervizelés dominanciája.
Kereskedelem	Termelt áruk szállításának	A szállítási költségek teljes (TGÉ ² mentén)

² teljes gazdasági érték

Hajtóerő	Elvárt állapot	Beavatkozási javaslatok Rövid és hosszútávon
	minimalizálása mellett a belső kereskedelem és piacok fejlesztése. LETs alkalmazásával áru/termék- és szolgáltatás-csere fejlődése a kölcsönös bizalom és elismertség fejlődése mellett. (Kínából hozott tejporból készült tej eladhatatlanná válik)	beszámítása, mely rövid távon felértékeli a helyben és a régióban előállított termékeket (alacsonyabb költség, hozzáférés biztonsága katasztrófa esetén is). Kreatív, innovatív kereskedelmi láncok (pl. termelődoboz) és eszközök (pl. tejcsap-automata) terjedésének támogatása. Rövid áru-utas jogszabályi környezet, helyi feldolgozást és kereskedelmet támogató szabályozás bevezetése (helyi vágóhíd és hentesbolt; sajtüzemek; méretkorlátozott sör-pálinkafőzde és olajprés – osztrák, francia, német példa alapján). Luxuscikkek csökkenése és piac-átrendeződés aktív támogatása
Háztartások	Önellátó irányba mozdul el, környezeti szempontok az energia- és nyersanyag-felhasználásban, épületgépészetben és felújítások során. Zöldfelület fejlesztés (városokban függőlegesen is) és vízmegtartás a szélsőségek kezelésére.	Ahol lehet az öngondoskodás fejlesztése, mely nem csak jövedelem kiegészítést és spórolást, de a készségek és tudás fennmaradását is támogatja. Technológiai újítások és hagyományos alapanyagok ötvözése, energia-input és szennyezés kibocsátás minimalizálás mentén. Nagy-család struktúra előnyeinek népszerűsítése és támogatása
Közüntézmények	Határozott stratégiák, korszerű infrastruktúra, környezettudatosság, működési hatékonyság, közösségi szerep. Szakmai elvek mentén és a jogszabályok végrehajtásának támogatása érdekében dolgozó, hatékony szakember gárda. Szakmai alapokra és gyakorlattal való szoros együttműködésre alapozott működés, melyet a politika nem sző át és nem irányít, csupán az alternatívák közül választ, stratégiai irányokat határoz meg, koordinál.	Korrupció ellenes kampány, szigorúbb összeférhetetlenségi ellenőrzés (nem csak férj feleség, de egyéb rokon viszonyok esetén is – magán- és közzféra összefonódásainak a kiszűrése a beruházói, projekt kidolgozói körökben). Alap közfeladatok meghatározása és fenntartásának állami alapfinanszírozása drága pályáztatás minimalizálása arra, ami elengedhetetlen (folyamatos felülvizsgálat és nyomon követés – visszacsatolás mellett). Képviseleti alapon szervezett, kisebb parlament, kispártok és független, helyi, regionális (pl. Tisza Öko-régió) érdekeket képviselőkkkel, alacsonyabb költség-finanszírozással (holland modell). 'Ön-kormányzat'-iság erősödése és az állami forrásoktól való függetlenedése az elvonások csökkentése és a város és környéke ('járás') egymásrautaltsága és kölcsönös segítségnyújtása mellett. Kistelepülések védelme, vidék-fenntartás elismerése. Állami feladatok közüntézményekben és nem kiszervezett egységeknél való ellátása, de a szervezeti háttér teljes felülvizsgálatával (átfedések és inkompetenciák megszüntetése.)
Települési infrastruktúra	Önerőből fejlődik, csökken a vidék-város ellentét és különbség. Települések fő célja az életminőség és jól-lét fejlesztése – megélhetés, szép és tiszta környezet, lakosság ellátásának biztonsága, függőség csökkentése. Beruházások mérlegelése a közcélok és a fenntartás költségeinek (társadalmi,	Szennyvíz és hulladékprogramok felülvizsgálata és környezeti, költség- és társadalom-hatékony megoldások beépítése (decentralizált, biológiai rendszerek). Úthálózat fejlesztésének és más célok (pl. vízkormányzás) harmonizációja, táji adottságokhoz illesztése; értelmetlen burkolások tiltása, települési zöldfelületek és vízvisszatartásra alkalmas területek fejlesztése. Ivóvízrendszer és energiaellátás függetlenítése a nagy ellátórendszerektől. Város-vidék együttműködés erősítése minden téren. Átállási támogatási rendszer

Hajtóerő	Elvárt állapot	Beavatkozási javaslatok Rövid és hosszútávon
	környezeti) mentén.	kidolgozása. Tiszai kishajó (max 1,5 m merülési mélység) kikötők, energiatermelő-hajók és fenék-turbinák tervezése és telepítése.
Közlekedési/sz állítási infrastruktúra Közlekedés és szállítás	Helyi és globális közlekedés összekötése multi-modiálisan, kisebb igényekre, hatékonyabban. Környezeti szempontok elsőbbsége. (lásd kereskedelem átalakulása)	Vasúthálózat fenntartása és előtérbe helyezése mind a személy mind a teherszállítás terén. Központi támogatás, térségi részvétel és decentralizációs alközpontok fejlesztése). Multi-modiális rendszer fejlesztése és további hatékonyság növelő eszközök fejlesztése, támogatása. Barnamezős fejlesztések előnye Logisztikai központok, fejlesztések terén az ökológiai lábnyom stagnálása és csökkentése mellett.
Szolgáltató ipar	A szolgáltatások régiókra és azok specialitásaira építenek és segítik a környezet-hatékonyság javítását. Jelentős szerkezetátalakítással a lehetséges közép és hosszú távú eredmények mentén keresik az új piacokat és feladatokat (pl. tartós áruk szervizelése és javítása; visszaforgatás; koordinációs tevékenységek)	
Termelő ipar	Zöld beruházások és termelés előnyben részesítése, különös tekintettel az alapszükségletek és az öngondoskodást támogató, innovatív megoldások terjesztésére és támogatására. Barnamezős előnyben!	Jogszabályokban (és végrehajtásukban) az erőforrások védelme és az energiahatékonyság áll, „hazai áruk, termékek hazai piacra”. Nagyobb hangsúlyt kapnak a támogatásokban a regionális, nemzeti ellátórendszerek, melyek egyre zártabb láncot alkotnak az igények mentén. Innovatív technológiák, alapanyagok alkalmazásának tudati és technológiai, gazdasági feltételeinek javítása (üzemek technológiai, piaci és méret átszabása). Siker történeke médiakampánya, megosztása.
Energia-ipar	Decentralizált energiatermelés és energiahatékonyság közös együttes megvalósulása, nukleáris energia és további gázfüggettség fejlesztések elvetése mellett. Fosszilis energia részaránya csökken, alternatív, helyi, decentralizált erőművek. Energia-hatékonysággal megspórolt energia nem kerül felhasználásra – önmérséklet mind az ipari, mind a háztartási rendszerekben.	Az ipari termelés visszaesését felhasználva radikális energia-szerkezet és technológiai hatékonyság bevezetése a fennmaradó termelőegységeknél, mint támogatási feltétel. Környezeti terhelésében alacsony energiatermelési források kiemelt támogatása – nap, szél, földhő (és nem termásvíz, mert nem megújuló és környezeti terhelés is magas!), mellyel párhuzamosan az új építések és felújítások terén a passzív házak előírása (lakossági energiaigény csökkentése mind télen, mind nyáron). Folyóiban alternatív energiatermelés (mozgási energia hasznosítása) fejlesztése, támogatása, decentralizált, kis léptékű egymásmellé rendelt egységekben (sérülékenység csökkentése, regionális földkábelezés)
Élelmiszer-ipar	Önellátó, a helyi igények alapján közvetlen kiszolgáló rendszerek, a bizalom	GMO moratórium fenntartása, nemzetközi vetőmagtermelők szigorúbb ellenőrzése. Törvényi háttér erősítése hazai termelők/termékek támogatása

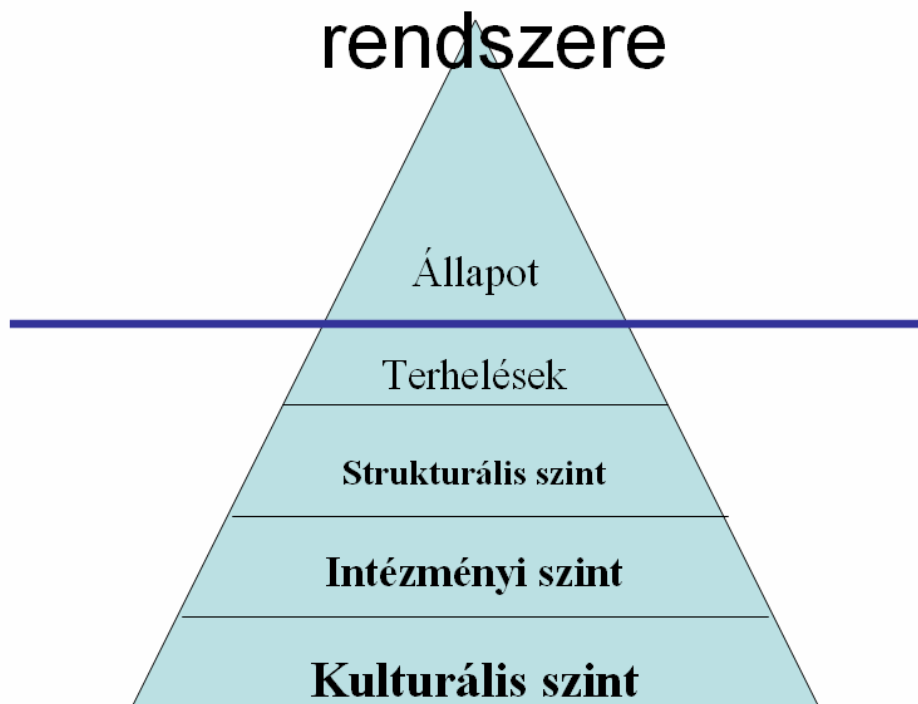
Hajtóerő	Elvárt állapot	Beavatkozási javaslatok Rövid és hosszútávon
	erősödése a termelésben és beszállítási rendszerekben. A termelői garanciavállalás és védjegy szerepe megnő. GMO mentes termelés, protekcionizmus és élelmiszer- és ellátás biztonság prioritása. „Nem a csomagolás a lényeg, hanem az ízek és beltartalom.”	érdekében (pl. szigorított ellenőrzés a multi és egyéb piaci árukra – minőség marad, spekulánsok kiesnek, egészséges árverseny a szállítási költségek valós beszámításával). Termelési ciklusok /rendszerek/ fejlesztése, regionalizálása, elkótyavetyélt stratégiai feldolgozóipar-parkok újraélesztése (pl. cukor, növényi olaj, rostok) újszerű szövetkezeti rendszerekben, beszállítók és a térség lakosainak érdekérvényesítésével. Decentralizáció és diverzitás, értéknövelő humán erő bevonása, magas beltartalmi értékek és kooperáció (kis- és középüzemek, szociális és közintézményi ellátórendszerek) hangsúlyai.
Vegyipar	Környezettudatos, zárt ciklusú termelés a megváltozott feltételek és jövőben várható kőolajhiány mentén átalakított iparban. A vegyipar kevésbé domináns, technológiai innovációval másodlagos hulladékok és új anyagok feldolgozása lesz a mérvadó irány.	A bio-vegyszerek hazai előállítás, ökológiai gazdaságok mellett széles körű terjesztése. Szerkezeti átalakítás tervezése és a munkaerő fokozatos átcsoportosítása. Integrált termelési rendszerek fejlesztése – igény oldal meghatározottsága. Csak innovációs és környezetterhelés csökkentő támogatás adható azoknak, akik hajlandók a profilváltásra.
Építőipar	Tovább nő a környezetbarát technológiák aránya, megújuló energiaforrások hasznosítása. Öko-házak (passzív házak) terjedése, több generációs terekkel és hasznosítási lehetőségekkel. Közintézmények önálló energia-ellátása. Lokális tudásra és erőforrásokra épülő, tájképi értéket növelő fejlesztések – szállítás csökkentése.	Klímarendszerek adóztatása, betiltása, árnyékolási, alternatív hűtési-fűtési módok beépítése az energia-auditokba. Körbetartozás helyett direkt megbízások rendszerének bevezetése (nem lehet több, mint 1 szereplő a végső végrehajtó és a fővállalkozó között – ezzel segítve a regionális, helyi vállalkozók átláthatóbb, biztos finanszírozását). Alkalmi munka helyett alacsony közterhek és magasabb ellenőrzés, kötelezve a vállalkozókat a folyamatos foglalkoztatásra. Kapacitás-térkép és adatbank /referenciákkal/ a felszabaduló építő (és javító) kapacitások közösségi hasznosítására állami támogatással (külön alap a megnövekedett adózási bevételekből).
Turizmus	Együttműködés alapú /köz- és magánszféra/ táji specialitásokra építő turisztikai csomagok, melyek főként régiós szereplőkre építenek. Nem elsőrendű cél, hanem meglévő működő tájak másodlagos jövedelme, főként hazai szereplőkkel.	Ökoturisztikai célpontok /vízi-, horgász-, lovas-turizmus/ fejlesztése a fő tevékenység (gazdálkodás, tájfenntartás) mentén. Időszakosan megnövekedő környezeti terhelés/igény minimalizálása – előírások, tájékoztatás, támogatási rendszerekkel, technológiai újításokkal (öko WC, szürkevíz, stb.). Termál/vízi turizmus további fejlesztéseinek racionalizálása, vízkészletek védelme mentén.
Mezőgazdaság	Közösségi alapú mezőgazdasági művelés, szövetkezetek. Helyi, regionális piac fejlesztése. Agro-ökológiai potenciál és termelési hagyományok helyes	Szubszidiaritás, horizontális, laza rendszerbe szerveződött mellérendelt szövetkezeti és termelési-fogyasztási rendszerek kialakítása, igazítva a helyi viszonyokhoz. Tudatformálás fő hangsúlyai: hazai termék-fogyasztás, megtartott munkahely, ellátás-biztonság és egészségre, környezetre gyakorolt

Hajtóerő	Elvárt állapot	Beavatkozási javaslatok Rövid és hosszútávon
	összehangolása a magas szakmai fejlesztési eredményekkel	hatás. Jogszabályi környezet: hazai, regionális problémákra alkalmas (bio)vegyszerek, megkülönböztetett élelmiszerminőség-szabályozás helyi és nagyléptékben; táji termékek helyben előállítása és forgalmazása (valódi vendégasztal-jogszabály- pálinka, sör, lekvár,olaj, ecet, húskészítmények házi előállítására).
Erdőgazdaság	Természet-közeli állapotok visszaállítása és tartamos erdőgazdálkodás, kiegészítő haszonvételek erősítése, helyi megélhetés fejlesztése érdekében.	Tartamos erdőgazdálkodás jogszabályi és tudati, szemléleti erősítése, ellenőrzése. Erdő további funkcióinak - pl. vízgazdálkodás, erózióvédelem, szociális funkciók (rőzse, tiszta levegő) – értékének figyelembevétele a programokban, táj-és földhasználati tervezésben (ökoszisztéma szolgáltatás-értékelés). Erdőéltetés és erdőfenntartás támogatásának erősítése, helyi közösségi bevonás mellett (érdekérvényesítés és védelem). Erdőgazdálkodásban a másodlagos termékek hangsúlyának erősítése (szarvasgomba, gombák, gyümölcsök, vadgazdálkodás, gyógynövények, stb.)
Vízgazdálkodás	Fejlett, természetes vízrendszerekre épülő, ökohatékony vízmegtartó és vízpótló rendszerek jellemzőek. Hatékony, decentralizált, de a teljes rendszer céljai mentén megvalósított vízgazdálkodás, mely véd a szélsőségekkel szemben. Természeti alapú, holtágakra, párhuzamos rendszerekre épülő vízgazdálkodás a kiszáritott ártereken, vízjárta területeken.	Árterek és patakok, folyók mentén lévő vízjárta (ill. belvizes) területek zonális előírás és támogatás rendszerének beillesztése a VKI vízgyűjtő-gazdálkodási tervekbe (ártér-revitalizációs módszertan alapján előírások). Ezen zónákban kisléptékű vízvisszatartó rendszerek kiépítése, helyi vállalkozók, közmunkások, területen lévő gazdák és önkormányzatok közreműködésében majd később fenntartásukban (társulati vagyont-fejlesztés). Árvízvédelmi rendszerek programjában e rendszerekből származó hasznok érvényesítése, VTT program átszámolása és egyes elemeinek újratervezése. Tájrevitalizáció, természeti értékek védelme, földhasználat és vízgazdálkodás egységes szemléletének bevezetése a VKI VGYT tanács és a Kormányzati munkába (valós területi együttgondolkodás a vizek jó ökológia állapot elérése érdekében. Vízvisszatartás, takarékoság elismerése támogatásokkal, adókedvezményekkel (közös haszon elve alapján).
Hulladékgazdálkodás	Természet-közeli rendszerek (pl. gyökérvonás tisztítók) előtérbe kerülése (tudatos fogyasztói szokásokkal párhuzamosan)	Hulladékminimalizálás elsődlegessége. Szelektív hulladékgazdálkodás és újrahasznosítás, bezárt hulladéklerakók rekultivációja (újrávalogatás, közmunkában). Időzített bombák felszámolása. Komposztálás és felhasználása a települések zöldfelületén (kistelepüléseken otthon).
Település	Élhető kistelepülések + helyi léptékű kisvárosok = decentralizált településszerkezet, hatékony	Öngondoskodás és önfenntartás, szociális háló és közösség fejlesztés segítése. Szociális támogatás helyett közös falufejlesztés, értelmes munka (iskolai konyhakertek felélesztése, közétkeztetésben helyi

Hajtóerő	Elvárt állapot	Beavatkozási javaslatok Rövid és hosszútávon
	önkormányzás (angol minta)	gazdák, termelők, feldolgozók). Mintaprogramok kezdeményezése és támogatása, majd eredmények terjesztése
Térszerkezet és terület-felhasználás	Decentralizált térszerkezet, sok zöldterület. Táji sajátosságok tükröződése a településszerkezetben. Kevesebb tartós borítás, barnamezősök előnyben	'Járási' rendszer felújítása – élhető méretű (30,000 fő) kisváros és környéke szoros együttműködésének elősegítése támogatásokkal, szemléletformálással, beruházásokkal. Zöldfelületek és természetes ökoszisztémák védelme, táji sajátosságok megőrzése, fejlesztése. Barna mezős fejlesztések előnyben részesítése. Környezeti terhelések csökkentése, ellenállóképesség erősítése (diverzitás, alkalmazkodóbb rendszerek, kisléptékű beavatkozások) az egyes régióban. Települési rendezési tervek szigorúbb ellenőrzése és végrehajtásának támogatása (nem befektetői, egyéni érdekek mentén módosított félcelmények, melyek pl. árvíz-kockázatos területeken megvalósuló fejlesztéseket tesznek lehetővé, emelve a védelmi költségeket)

VI. A hajtóerők piramisa

A hajtóerők ok-okozati rendszere

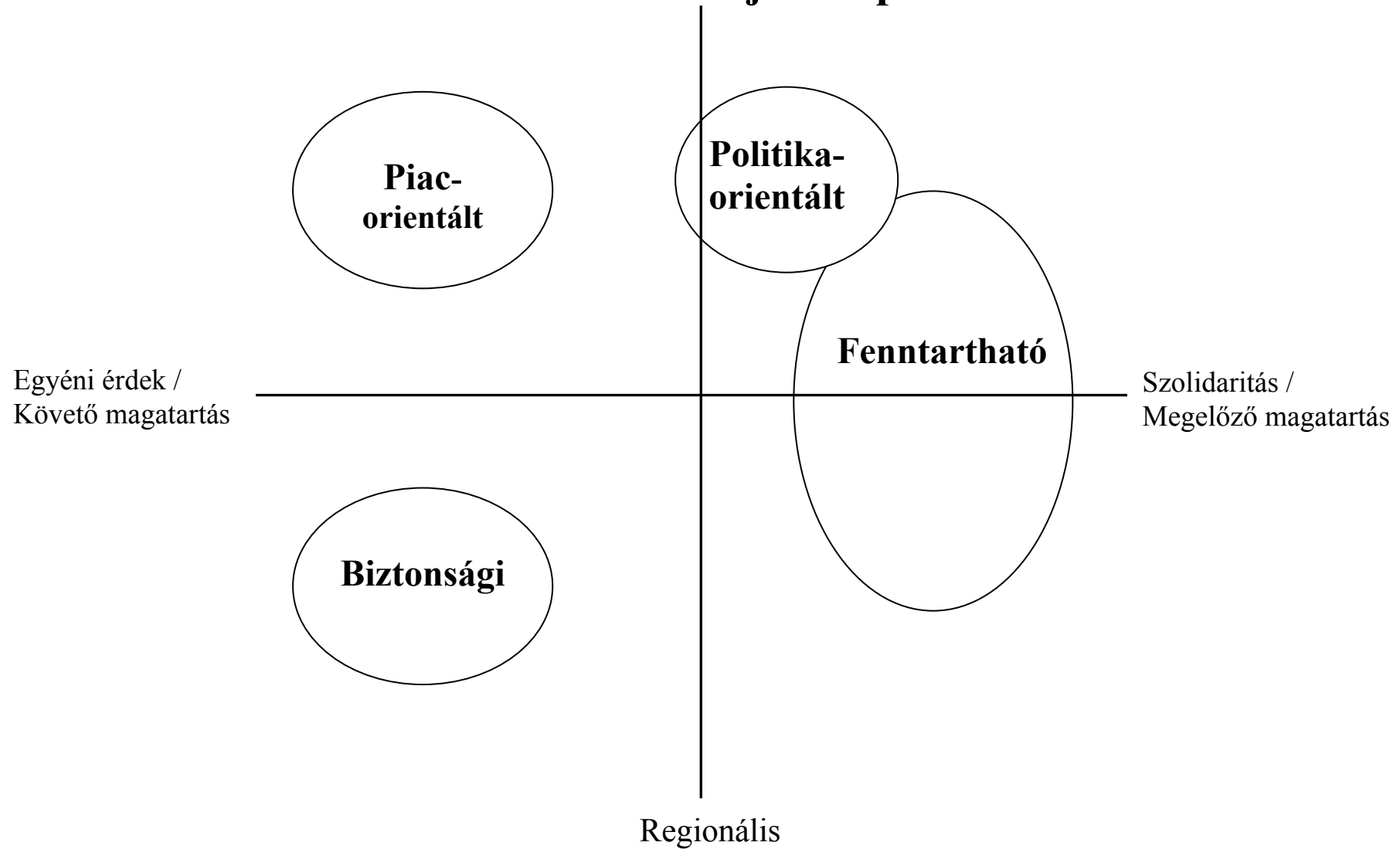

VII. TÁJ-KÉP megbeszéléseink

Megbeszélés	Megbeszélés időpontja	Meghívottak	Létszám
Tanácsadó Testület alakuló ülése	2008. március 19.	Szakértők	30
Szakmai Nap	2008. április 11	Szakértők, kutatók, helyi érintett gazdálkodók, önkormányzatok, civilszervezetek képviselői	52
Parlamenti Nap	2008.május 7.	Szakértők, kutatók, helyi érintett gazdálkodók, önkormányzatok, civilszervezetek képviselői, középiskolások	292
Regionális Műhely / Szolnok	2008. május 28-29.	Helyi szakértők, döntéshozók, önkormányzatok, civil szervezetek képviselői	17
Regionális Műhely / Szeged	2008. június 2-3.	Helyi szakértők, döntéshozók, önkormányzatok, civil szervezetek képviselői	9
Regionális Műhely / Vásárosnamény	2008. június 4-5.	Helyi szakértők, döntéshozók, önkormányzatok, civil szervezetek képviselői	11
Regionális Műhely / Tokaj	2008. június 13-14.	Helyi szakértők, döntéshozók, önkormányzatok, civil szervezetek képviselői	73
Szakmai Nap	2008. augusztus 28.	Szakértők	30
Parlamenti Nap	2008. október 3.	Szakértők, kutatók, helyi érintett gazdálkodók, önkormányzatok, civilszervezetek képviselői, középiskolai verseny résztvevői	225

Regionális Műhely / Hortobágy	2008. november 27-28.	Helyi döntéshozók, kormányzati szervek és háttérintézményeik, kutatók, civil szervezetek képviselői	23
Regionális Műhely / Kerekegyháza	2009. január 20-21.	Szakértők, kutatók, helyi érintett gazdálkodók, önkormányzatok, civilszervezetek képviselői	40

VIII. GEO-4 jövőképek

Piacorientált forgatókönyv

Globális (GEO-3)

Az átfogó, világméretű folyamatok különösebb meglepetések, éles törések és alapvető változások nélkül alakulnak a jövőben. Az erőviszonyok és a legfontosabb értékek ugyanazok, amelyek jelenleg is alakítják a jövő arculatát. Ezt a forgatókönyvet lehet (pozitív) referenciaként elfogadni.

Európa (GEO-4)

A világméretű folyamat Európára vonatkozó változata határozottan negatív. Európa áldozatul esik a versenyben, a multinacionális cégek semmilyen felelősséget nem vállalnak, a szociális biztonság jelentősen csökken; a klímaváltozás megállíthatatlan negatív folyamatokhoz vezet. Mindazonáltal az előnytelen folyamatok hatása 2030 előtt kevésbé válik érezhetővé.

Fenntartható forgatókönyv

Globális (GEO-3)

Ez a forgatókönyv alapvető hozzáállásbeli változást tételez fel, amely az “új, fenntartható paradigma” elnevezéssel jellemezhető. A változások elsősorban helyi szinten történnek, azonban a felsőbb döntéshozatali szintek erőteljes támogatásával. Ez a kettős pozitív visszacsatolás a világjelenségek fejlődésében alapvetően új irányt jelöl ki. A legfontosabb problémákat a költségek megnövekedése okozza.

Európa (GEO-4)

Széles skálájú, a gazdaság minden szektorát érintő hozzáállásbeli változás, amelyet jelentős technikai áttörések kísérnek, összességében javuló életminőség környezetkárosítás nélkül. Az “új, fenntartható paradigma” szellemében a költségeket tudomásul veszik, mint elkerülhetetlent.

Politika-orientált forgatókönyv

Globális (GEO-3)

A globalizáció erősödik, de a kormányok és az üzleti szféra sikeresen felvállalja a napjaink terheléseivel történő harc felelősségét, beleértve a szegénység és a környezet degradációja elleni küzdelmet. A tudomány és technika területén jelentős áttörések várhatók. A (világ) kormány proaktív szerepe elengedhetetlen.

Európa (GEO-4)

A világméretű kilátások mérsékelten pozitív változata. Sok tényező “jó irányba” mutat, erősödik a környezetvédelem, több erőfeszítést tesznek a szociális problémák felszámolására, bár bizonyos rétegek élete változatlanul küzdelmes marad. A szociális problémák megoldása helyett a környezeti problémák kerülnek előtérbe, pl. a vízhiány.

Biztonsági forgatókönyv

Globális (GEO-3)

A piac és a politikaszabályozó rendszere nem tud megbirkózni a felmerülő szociális, gazdasági és környezetvédelmi problémákkal. Ennek eredményeként egy részekre szabdalt világ jön létre, egyre szélesedő szakadékkal a gazdagok és szegények között, valamint éles régióközi határokkal.

Európa (GEO-4)

A fejlődés irányvonala megegyezik a globálissal. Ez a forgatókönyv nyomasztó képet fest a jövőről, súlyos környezetterhelés a klímaváltozás és a növekvő vízigény miatt. A terrorizmus, az erőszak és a háborús fenyegetettség egyre erőteljesebbé válik. Valamivel kedvezőbbek a kilátások a 2030-at megelőző időszakra.